

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

“

Зараз ініціативу можна проявляти вільно, але має бути готовність узяти на себе відповідальність. Не треба вказувати молоді, що робити, вона розбереться сама. Важним є виховати в ній правильні цінності і дати правильні орієнтири.

Любомир Гузар

“

Виховуй у собі Людину — ось що найголовніше, інженером можна стати за п'ять років, учитись на людину треба все життя.

Василь Сухомлинський

Вступне слово

У Законі України «Про освіту» мету освіти визначено як всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Власне ідея Нової української школи передбачає серед засадничих стовпів освіти майбутнього, а, значить, і України майбутнього, саме виховання, що ґрунтується на цінностях. Компетентнісний підхід передбачає не лише необхідність набуття потрібних для реалізації у професійному житті вмінь та навичок разом з опануванням важливих знань. Обмежуючись лише цією ціллю, ми ризикуємо одного дня виховати покоління фахових маніпуляторів та шахраїв, що не лише суперечить меті освіти, але безумовно веде народ до прірви.

Відтак саме цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства, які у своїй як професійній, так і повсякденній діяльності зважають морально-етичний та публічний інтереси.

На відміну від передавання знань з будь-якої навчальної дисципліни певна цінність може успішно впроваджуватися у людській свідомості лише наскрізно, через настановлення й особистий приклад. Віктор Франкл, автор книги «Людина у пошуках справжнього сенсу», стверджував, що цінностей не можна навчитися, їх можна тільки пережити. Неможливо уявити вчителя, батька чи матері дитини, які б могли якісно передати ціннісну життєву філософію дітям, самі не сповідуючи її, не будучи наставниками. Адже цінність формується щодня, а не згідно з розкладом навчальних занять. І кожна людина, а дитина і поготів, довіряє не тому, що чує, а тому, що бачить.

Культивування цінності не припиняється з отриманням здобувачем освіти атестату чи диплому. Цей процес постійний, що залежить від рівня духовного та інтелектуального розвитку людини, її вольових якостей та бажання пізнавати дійсність.

Процес розвитку критичного мислення у суспільстві, на відміну від догматичного, яке нав'язувалося впродовж багатьох десятиліть, не може не бути болючим, адже він передбачає чітке усвідомлення власної небездоганності, готовності змінюватися самому й відчувати необхідність позитивного впливу на інших.

Саме тому для того, щоб ідея виховання на цінностях була реальною, а не декларативною, втілена у життя, всі учасники освітнього процесу (здобувачі освіти, їхні батьки, вчителі, викладачі, керівництво закладів освіти тощо) незалежно від віку, знань, досвіду чи соціального стану мають відчувати необхідність самокритично оцінювати себе та самовдосконалюватися.

Слід визнати, що й у суспільстві на сьогодні часто немає єдиної думки щодо умовного переліку та більш-менш узгодженого змісту тих цінностей, які мають об'єднувати суспільство, у зв'язку з чим повсякчас трапляються випадки перекручування та маніпуляції категоріями патріотизму, гідності, верховенства права чи свободи.

За результатами звіту «Ціннісні засади Нової української школи очима вчителів», створеного у межах проекту Українського католицького університету "Простір освітніх ініціатив", було встановлено, що «культурна зміна потребує глибшого розуміння контексту: яким ціннісним середовищем є школа зараз, які цінності несуть учителі, батьки та учні, які цінності лежать в основі актуальних шкільних правил та організаційної культури...Водночас у процесі впровадження ціннісних змін у школі ми вбачаємо загрозу «механізації», коли замість того, щоб ретранслювати і закріплювати цінності як норми взаємодій, їх будуть лише пояснювати... У комунікації та впровадженні ціннісної зміни потрібно більш акцентовано змістити фокус із виховання/формування цінностей на врахування ціннісних принципів у формуванні шкільного середовища та освітніх взаємодій, та детально їх описати».

Варто розуміти, що виховання будь-якої цінності або чесноти у собі та інших людях, ба більше в дітях, – це титанічна праця. Неправильна інтерпретація цінності може завдати не менше зла духовному та інтелектуальному розвитку людини, ніж її повна відсутність.

Завдання ускладнюється тим, що освітній процес відрізняється своєю тривалістю, безперервністю, відповідальністю та витонченістю. Процес, що не обмежується закладом освіти, а охоплює практично усю реальність особистості.

Такий підхід дає не лише розуміння причин багатьох проблем сучасного українського суспільства, але й заохочує до усвідомлення підвалин, що тільки формуються, того суспільства, яке ми створимо завтра та післязавтра. Недостатність в межах країни уваги до ціннісного складника як основи розбудови освіти та держави є подібною будинку без фундаменту. Навіть найменша стихія здатна спричинити тріщину або знести йому доценту.

Тож цінності в освіті мають бути не просто добіркою хороших та гідних правил життєдіяльності у суспільстві, а наочним набором внутрішніх щоденних принципів, які допоможуть у дорослому житті не лише обрати професію, знайти своє покликання, але й реалізувати свій творчий потенціал, стати гідним громадянином, сім'янином тощо. Важливо, щоб кожен учасник освітнього процесу, і здобувач освіти зокрема, усвідомлював, що цінності – це не є щось апріорі правильне, якась божественна складова, красива на папері, проте неприкладна у житті.

Математично цінність виміряти неможливо, адже принципи, якими послуговується людина при прийнятті рішень у повсякденному житті, спонукають її до певної суспільно корисної або суспільно шкідливої поведінки, визначають її долю. Часто людина практикує цінність не тим, що вчиняє щось, а тим, що утримується від певної недоброї поведінки. Сторонній людині це може бути непомітно, адже певний вчинок не підлягає достеменній калькуляції, проте його значення для самої людини та суспільства буває неможливо переоцінити.

Тож задля гармонійного розвитку учня вкрай необхідно, щоб партнерські взаємини між усіма учасниками освітнього процесу були спрямовані на відкрите та щире спілкування, сповнене утвердження морально-етичних (гідність, рівність, справедливість, толерантність та культурне різноманіття, турбота, чесність, довіра), соціально-правових (верховенство права, нетерпимість до корупції та фаворитизму, патріотизм, екологічно-етична цінність, соціальна відповідальність) та особистісно зорієнтованих цінностей (самореалізація, лідерство, свобода).

Ми віримо, що реальна реформа української школи можлива лише у тому разі, коли освіта України, уже володіючи значними багатвіковими надбаннями, визнаними в усьому світі, зможе стати на шлях як інституційного, так і змістовного оновлення, що буде неможливим без кропіткої праці багатотисячної плеяди вчителів, які є пульсуючим серцем української освіти та які разом з іншими відповідальними учасниками освітнього процесу, насамперед батьками, втілюють ціннісно орієнтоване навчання.

Наведені у тексті перелік ціннісних орієнтирів, приклади проявів тих чи інших цінностей є не виключними, всеохоплюючими чи безапеляційними. Тим більше вони не є спробою розв'язати філософські проблеми тлумачення певних суспільно значимих понять, адже взаємопов'язаність та переплетеність людських стосунків дає зрозуміти, що неможливо повністю визначити ситуації з освітнього життя, де б охоплювалися одні цінності, й водночас не зачіпалися б інші.

Ці матеріали подано винятково у контексті напрацювання спільної ціннісно-освітньої платформи для потреб української освіти. Значення цих матеріалів полягає не у тому, щоб надати готові відповіді щодо змісту цінностей шкільного середовища, а радше у тому, щоб додатково спонукати усіх учасників освітнього процесу до самостійного пошуку питань.

Відтак у результаті об'єднання спільних зусиль, повсякчасного аналізу та самоаналізу неодмінно мають прийти відповіді на непрості питання. У протилежному ж разі недооціненість спільного пошуку сенсу, як доводить сумна практика, надто дорого обходиться людям та суспільству.

Гідність

Втратити гідність — це все одно, що прирівняти себе до речі, стати інструментом у руках інших людей, при цьому здійснити це із власної волі.

Іммануїл Кант

Виховуй у собі гідність і повагу до інших людей – ніколи не знаєш, хто буде у складі суду присяжних.

Американське прислів'я

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Базовий елемент самосвідомості людини, усвідомлення своєї неповторності, необхідності цінувати себе, а також аналізувати себе з боку.
Гідність не може бути успадкованою чи вродженою рисою характеру, вона є цінністю, яка напрацьовується та формується, зокрема й через певні суперечливі ситуації, коли зачіпаються моральні підвалини особистості.
2. Утвердження з мотивів неповторності кожної людини поваги до її особистості через взаємодію та спілкування.
Ключова ідея розуміння гідності полягає у тому, що людина самим фактом свого народження заслуговує на те, аби суспільство визнавало її індивідуальність та її переконання, що, натомість, зобов'язує її з повагою ставитися до законних інтересів інших та суспільства загалом.

Ризики некоректного тлумачення цінності

1. *Поняття "повага" не означає нарочите, показне й неприродне ставлення до інших, коли вважається, що головне - зовні здаватися привітним і тактовним.*
Повага передбачає насамперед відкрите та щире сприйняття іншої людини, розуміння факту її неповторності та непорушності її прав. Тобто повага до іншого – це не те ж саме, що відсутність відкритих образ у його бік; це вияв пошани у повсякденному житті до іншої індивідуальності.
2. *Повага не може тлумачитися як необхідність пасивно миритися з проявами неповаги з боку інших чи їх відвертого невігластва.*
Якраз навпаки - поважаючи гідність інших людей, потрібно усіма законними засобами, зокрема переконанням, впливати на тих, хто не зважає на закони суспільного співжиття. Учням слід засвоїти, що захист своєї гідності часом передбачає стати на захист справедливості і гідності слабших, які з різних об'єктивних та суб'єктивних причин не в змозі ефективно захистити себе самі.
3. *Гідність не має розумітися як протиставлення своїх інтересів інтересам оточуючих.*
Ключовим є усвідомлення дитиною того, що відстоювання своєї гідності та честі не можна розуміти як створення загроз для законних інтересів іншої людини. Власна гідність та повага до інших – це сторони однієї і тієї ж медалі. Тому, відстоюючи свої законні та справедливі інтереси, проте роблячи це без поваги до інших, особа починає втрачати свою гідність.
4. *Гідність слід чітко відмежовувати від гордині.*
Гідна людина, відстоюючи свої інтереси, завжди бере до уваги, чи не ображає вона іншу людину і чи не виглядає вона зверхньою щодо інших навіть тоді, коли правда на її боці.

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- Усі учасники освітнього середовища намагаються почути думку іншого, вміють активно слухати.
- Учні з повагою ставляться до батьків та вчителів.
- Директор розуміє свою роль як керівника і організатора роботи закладу освіти, а не просто як його центральної особи. Адміністрація та батьки сприяють налагодженню та підтриманню ефективної взаємодії між вчителями та учнями.
- Цінна кожна людина в школі, незважаючи на її вік, посаду, досвід, стать тощо.
- Учні у відкритому спілкуванні поважають індивідуальність одне одного, уміючи добирати жарти та дотепності.

- Учителі ставляться до учнів як до рівноправних учасників освітнього процесу, різнобічно сприяють гармонізації мікроклімату у класі, приділяють увагу кожному учневі, його індивідуальності.

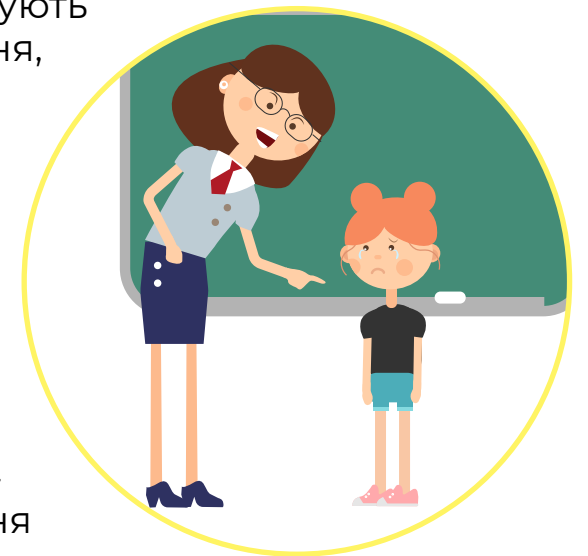
- Батьки та вчителі навіть у разі виникнення непорозуміння з учителем не допускають у спілкуванні проявів неповаги чи зверхності.

- Вчитель, якого образив один із батьків, позивається на нього до суду з метою захисту своєї гідності.

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Одні учні щодня глузують над іншими учнями. Вчитель бачить це і не вживає дієвих заходів для відновлення поваги між дітьми.
- Учителі підвищують голос на учнів, якщо ті не засвоїли матеріал, привселюдно сварять окремих дітей. Вчителі не беруть до уваги, що це шкодить не тільки становленню людини, а й дуже часто є причиною поганого навчання учнів.
- Вчитель злісно висміяв учня перед усім класом за невміння вирішити завдання, від чого дитина знітилася.
- Батьки поводяться зухвало з учителем, інколи вдають, що не помітили на вулиці або у школі.
- Директор на педагогічній раді та в особистому спілкуванні принижує вчителя, нівелюючи його досягнення і роблячи акцент на негативних сторонах чи непорозуміннях; переходить на особистості, користуючись своїм службовим становищем; тисне на вчителів задля впливу на оцінку учня.
- Батьки обзивають дитину, озвучують глузливі принизливі порівняння, систематично б'ють.
- Учні ігнорують учителів та їхні зауваження, зривають уроки; учні вважають себе "пупом землі", зневажають інших, щоб самоствердитися та приховати власну невпевненість.
- Батьки вдома при дитині обговорюють вчителя у зневажливому тоні, і відтак через знецінення негативно впливають на ставлення дітей до своїх вчителів.

РІВНІСТЬ

“*Всі люди народжуються рівними і до самої смерті проти цього борються.*

Лешек Кумор

Для більшості людей сенс рівності полягає не у тому, щоб піднятися до рівня інших, а у тому, щоб понизити інших до свого рівня.

Альфонс Карр

Характеристика цінності в освітньому процесі

Необхідність забезпечити незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак:

1. Рівність можливостей та у доступі до можливостей.

Всі люди мають однакові, зокрема й гарантовані державою право на освіту, вихідні можливості для реалізації себе. Якщо ж можливості не є рівними, то це створює умови для загального незадоволення і провокує втрату іншої цінності – суспільної довіри.

Спостерігаючи різні підходи щодо реалізації певних можливостей в житті (наприклад, коли мати учня вирішила скористатися пропозицією знайомої медичної сестри пошвидше потрапити до лікаря замість очікування у черзі разом з іншими) та освіті (наприклад, під час зарахування до закладу освіти або оцінювання контрольної роботи), учням важче бути сформувані для себе у дорослому віці потребу в забезпеченні рівності для інших, що від них можуть юридично або фактично залежати. Рівність покликана виховати у молодого покоління неухильну практику поважати права та можливості, які гарантовані не лише їм.

2. Рівність перед законом.

Дорослі учасники освітнього процесу мають донести до дітей важливість дотримання ними у житті норм права, правил суспільної поведінки та утвердження рівності (без надання переваг чи привілеїв) перед відповідальністю. У виховному зрізі це має мати вираження у тому, що батьки та вчителі демонструють дітям приклади того, як важливо бути рівними з іншими, а не «особливими» (наприклад, сплачувати штраф за порушення правил дорожнього руху, не ухилятися від сплати податків тощо).

3. Рівноцінність результатів.

Критерії оцінювання результатів навчання учнів мають бути не лише де-юре, але й де-факто неупереджені з тим, щоб в учасників освітнього процесу не виникало обґрунтованих підстав вважати, що вчитель застосовує неоднакові підходи до оцінювання рівня знань учнів.

Ризики некоректного тлумачення цінності

1 *Рівність не слід розуміти як неможливість надання будь-яких переваг жодному учаснику освітнього процесу.*

Слід усвідомлювати різницю між нерівністю та природним розрізненням людей за вподобаннями, талантами, іншими особливостями тощо. Учасникам освітнього процесу важливо мати на увазі беззаперечні правові принципи пропорційності та соціальної обґрунтованості відмінностей між людьми, що, втім, не має бути підставою для зловживань правами.

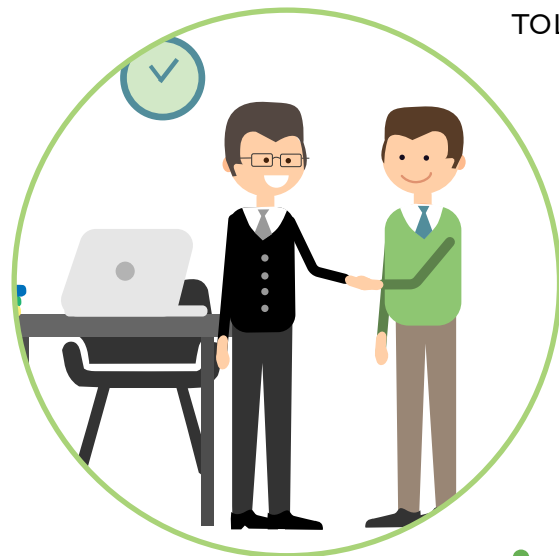
2 *Рівність не повинна абсолютизуватися, вчитель не є змушений буквально вирівнювати у кожній ситуації гендерні та інші права учнів, що суперечило би природності освітнього процесу.*

Рівність не має передбачати формальне дотримання часового чи просторового балансу, абсурдного підрахунку часу, приділеного кожному учневі. Ключовим є внутрішнє чесне відчуття учасниками освітнього процесу неупередженого ставлення один до одного.

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- Вчитель під час уроку приділяє приблизно однакову педагогічну увагу різним учням, крім випадків, коли необхідно допомогти в окремих ситуаціях тим, хто не встигає.
- Всі учасники освітнього процесу мають однакові права та однаково відповідальні перед іншими.
- Адміністрація здійснює зарахування учнів до школи прозоро та відповідно до вимог законодавства, без жодних привілеїв чи підклимних домовленостей.
- Батьки у спілкуванні з дитиною наголошують на її унікальності, проте не обраності. Пильнують за тим, щоб дитина не зростала самозакоханою.
- Директор витримує з усіма вчителями горизонтальні стосунки, вважаючи, що у ньому колектив має бачити насамперед колегу, а не начальника.
- Батьки учнів класу спілкуються між собою на рівних незалежно від соціального статусу, матеріального достатку, віросповідання, політичних поглядів тощо.

- Вчитель дотримується гендерної рівності в освітньому процесі, не демонструє відвертих симпатій чи антипатій у бік учнів певної статі; учням пояснюється, що сфери їхніх інтересів у майбутньому не мають бути стереотипно «чоловічими» або стереотипно «жіночими»; незалежно від гендерних особливостей діти розуміють зміст вільного вибору професійного та особистого життя.

- У класі немає улюбленців та «поганих овець», - є ті, хто потребують більшої та меншої уваги до їх розвитку з боку вчителів, батьків, адміністрації.

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Адміністрація не розмежовує особисте та професійне, поблажливо ставиться до вчителів, які їм подобаються, та більш вимогливо до тих, з якими особисті стосунки менш близькі.
- Вчитель чи адміністрація більш приязно ставляться до дітей, чиї батьки заможніші за інших або є відомими у суспільстві людьми.
- Вчитель, маючи конфлікт з кимось із батьків, перекладає свої негативні емоції на їхню дитину.
- Батько одного з учнів класу, народний депутат України, у вирішенні питань, пов'язаних з його дитиною, зловживає своїми повноваженнями щодо безперешкодного доступу до установ й одразу прямує до кабінету директора, неодноразово дозволяє собі зривати засідання педагогічної ради.
- Батьки просять чи натякають вчителю інакше ставитися до оцінювання своїх дітей, ніж до інших, оскільки дитина додала популярності їхній школі, перемігши у телевізійному пісенному проєкті.

- На уроках праці вчитель пропонує дівчаткам та хлопчикам активності не на вибір, а ті, що вважає типовими для однієї та іншої статі.

- Батьки у вихованні однієї дитини застосовують щоразу суворі методи виховання, а щодо іншої – зовсім протилежні, достатньо м'які методи переконання.

Справедливість

Крайня несправедливість - здаватися справедливим, не будучи таким.

Платон

З несправедливістю або співпрацюють, або борються.

Альбер Камю

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Основоположний принцип і умова злагодженого суспільного життя.
Великою проблемою побудови добробуту в країні є питання несправедливості, з якою стикаються на різних рівнях батьки та вчителі як громадяни. Прикро, але часто це здатне зламати особистість чи принаймні серйозно вплинути на її світосприйняття.
Саме тому утвердження цієї чесноти вкрай важливе для виховання в дитині шукача правди та бажання створити справедливим своє оточення, місто, країну.
Важливо, щоб учасники освітнього процесу не лише при оцінюванні результатів навчання, але навіть у повсякденному житті бачили у дорослих учасників освітнього процесу прагнення до збалансованого та мирного суспільства.
2. Взаємозв'язок між тим, на що спрямовуються зусилля особи, та отриманим результатом.

Справедливість часто ставлять на один рівень із рівністю. Щоправда, слід відзначити, що, будучи взаємопов'язаними та близькими, ці цінності-принципи можуть різнитися. Більше того, інколи справедливість передбачає якраз нерівність. Усім учасникам освітнього процесу має бути предметно зрозуміло, що рівність можливостей для них не означає рівність кінцевого результату (у тому числі результатів навчання), адже справедливість говорить про необхідність у житті індивідуально, проте неупереджено, підходити до оцінювання досягнень та вчинків інших людей.

3. Відчуття необхідного балансу та пропорційності:
 - між отриманим результатом за свої зусилля та зусилля інших;
 - між потребами учасників освітнього процесу та рівнем їхнього задоволення;
 - між правами й обов'язками учасників освітнього процесу.

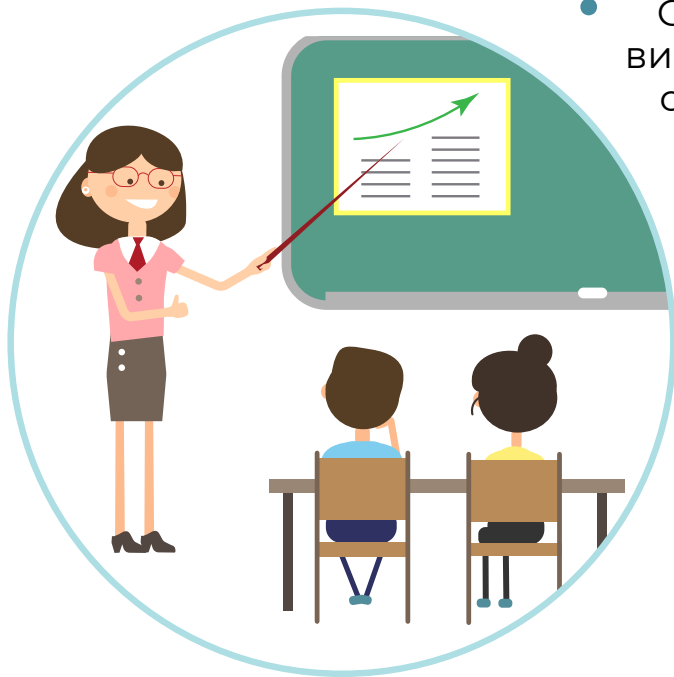
Ризики некоректного тлумачення цінності

1. *Справедливість не закликає до необхідності зрівняння усіх (зокрема учнів).*
Інколи втіленням справедливості якраз є не зрівняння, а розрізнення інших залежно від зробленого або досягнутого ними.
2. *Справедливість не допускає різне, що не є об'єктивним, оцінювання знань учнів (за поведінку, спортивні досягнення, хорошу вдачу тощо).*
За усієї можливої складності зберігати справедливість при оцінюванні результатів навчання саме утвердження цієї цінності дає змогу людині у дорослому житті покладатися на свої людські та професійні якості, а не на чийсь прихильність або посмішку долі.
3. *Справедливість не може розумітися як неприпустимість помилки чи людського фактору з боку учителя, адміністрації, батьків чи учнів в оцінці інших учасників освітнього процесу.*
Головне – неприпустимість свідомої упередженості у ставленні або оцінюванні інших.

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- Вчитель неупереджено оцінює досягнення та зусилля учнів, враховує особливості кожного.
- Адміністрація справедливо оцінює внесок учителів в освітній процес, заохочує корисну ініціативу.
- Батьки змалку вчать дітей утверджувати справедливість та боротися за неї.
- Вчитель доносить до учнів свою думку щодо прогресу учнів у навчанні, заохочує їх похвалою.
- Вчитель отримує належну оплату праці за свою роботу.
- Адміністрація намагається розподіляти обов'язки між підлеглими зважено та не допускаючи очевидних диспропорцій; свої рішення обґрунтовує.

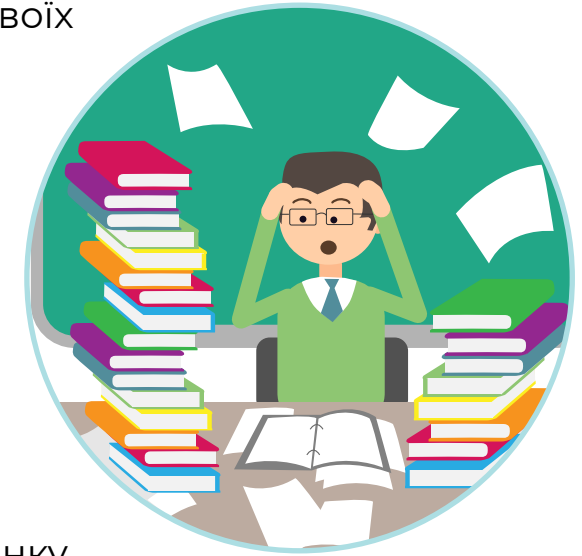

- Статус вчителя в закладі високо шанують усі учасники освітнього процесу. Кожен вчитель сприймається не лише як провідник знань, а як людина із особливою місією, покликана разом із сім'єю учня сформувати з учня особистість, готову до дорослого життя, до відповідальності за себе та інших людей.

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Адміністрація та батьки експлуатують працю вчителя, не зважаючи у достатній мірі на його особистий час.
- Батьки окремих учнів просять чи наполягають на вищих оцінках для своїх дітей.
- Адміністрація просить вчителя поставити вищі оцінки учню за те, що він представив школу на танцювальному конкурсі.
- Учні отримують різні оцінки за однаково виконані завдання, при чому випадків академічної доброчесності (списування) не виявлено.
- Вчитель занижує чи завищує оцінку учневі за його поведінку.
- Певну вимогливість учителя до рівня знань та вмінь усіх учнів класу батьки не цінують як відданість роботі, а виставляють цей факт у соціальних мережах як знуцання над дітьми.
- Вчитель зауваження щодо одного учня публічно озвучує у доброзичливій манері, а щодо іншого – у дратівливій; навіть серйозні неточності одних учнів вчитель толерантно коментує або не коментує зовсім, а менш суттєві помилки інших коментує ґрунтовно і більш критично.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА КУЛЬТУРНЕ РІЗНОМАНІТТЯ

Найвищий результат освіти - толерантність.

Хелен Келлер

Гарні манери має той, хто найменшу кількість людей
ставить у незручне становище.

Джонатан Свіфт

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Усвідомлення неповторності кожної людини, її безумовної унікальності, яка має бути прийнята іншими задля створення сприятливих умов для розвитку особистості та суспільства загального добробуту;
2. Заперечення стереотипного сприйняття інших, уміння і бажання прийняти людину, відмова від догматизму, від абсолютизації істини;
3. Розуміння необхідності шанобливого ставлення до інших людей, зокрема представників інших етнічних, національних, релігійних, расових груп, соціальних верств населення, а також їхніх поглядів, особливостей та звичаїв;
4. Створення можливостей для утвердження та розвитку надбань різних культур, підвищення мультикультурної освіченості учасників освітнього процесу.

З Декларації принципів толерантності, затвердженої Резолюцією Генеральної Конференції ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року:

1.1. Толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності...

1.2. Толерантність – це не поступка, поблажливність або потурання. Толерантність – це насамперед активне ставлення, що формується на основі визнання універсальних прав і основних свобод людини... Толерантність повинні виявляти окремі люди, групи, держави.

1.3. Толерантність – це поняття, що означає відмову від догматизму, від абсолютизації істини і утверджує норми, встановлені в міжнародних правових актах у галузі прав людини...

1.4. Вияв толерантності, який співзвучний повазі прав людини, не означає терплячого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або поступки чужим переконанням...".

Ризики некоректного тлумачення цінності

1. Толерантність не має ототожнюватися з пасивним спогляданням за всім, що відбувається у шкільному середовищі, із заборонаю втручання.

Потурання різним антисоціальним проявам, як-от, хуліганська поведінка чи образа почуттів інших, не має нічого спільного з толерантністю. Учні, зростаючи в атмосфері відкритості, мають усвідомлювати, що, толерантність не означає потурання тим, хто не бажає миритися з прийнятими правилами гри. Толерантність, як і демократія, не може бути синонімом вседозволеності.

2. Толерантність за жодних обставин не може вважатися виявом слабкості, яку (як стверджують прихильники окремих політичних режимів) нав'язує європейська ліберальна демократія.

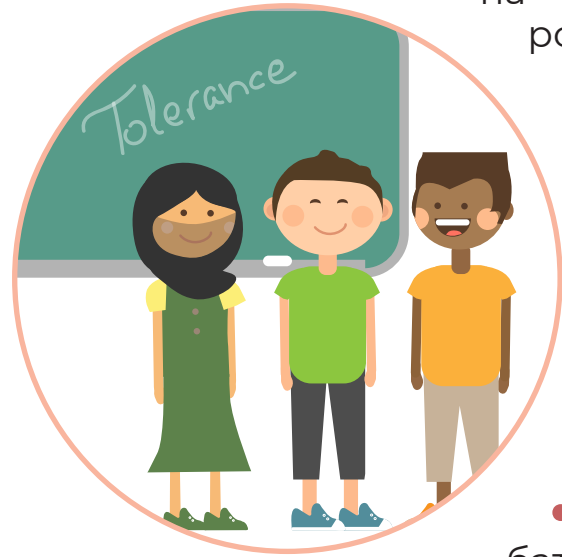
Навпаки - вміння усвідомити і прийняти, що кожен з нас через свою унікальність не є апріорі кимось кращим за інших, допоки справа не йде до аналізу вчинків, є аргументом сильного. Агресія, як правило, є виявом слабкості особи. Той, хто не вміє сприймати іншого та його право на шанобливе до нього ставлення, є слабким за визначенням, незважаючи на удавану при цьому силу духу.

3. Толерантність та культурне різноманіття як цінність є не загрозою, а можливостями для утвердження національної ідентичності.

Завдяки сприятливим умовам для взаємопроникнення культур національна ідентичність утверджується та розширює звичні межі. Держава зі свого боку має вжити заходів щодо недопущення порушень прав законослухняних громадян на безпечне середовище їхнього життя.

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

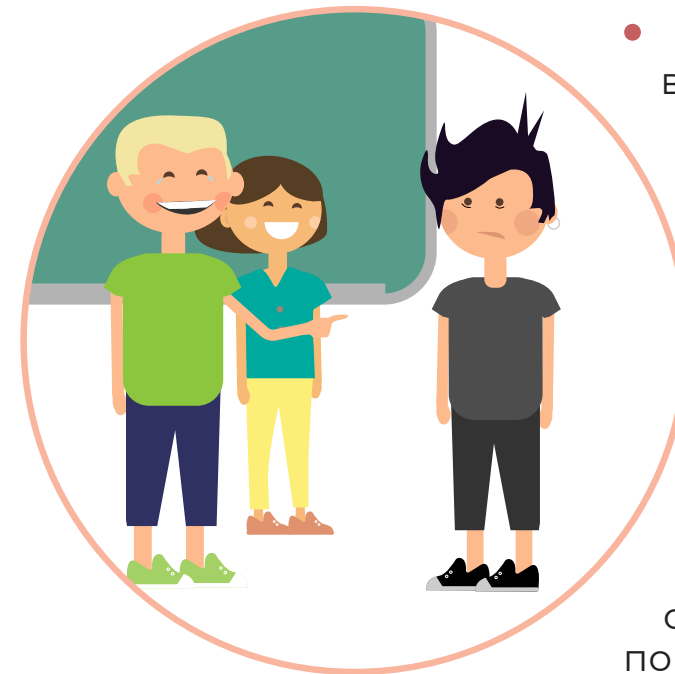

- Учні не вказують у розмові чи поведінці на фізичні чи розумові труднощі свого ровесника, ставляться до нього приязно, залучають його до ігор на перервах. По-здоровому уміють жартувати одне над одним, не зловтішаючись над особливостями одне одного.
 - Вчителі заохочують, щоб учні не соромилися приміряти на себе донедавна гендерно нетипові професії, як-от, дівчата хочуть стати військовослужбовцями, а хлопці – квіткарями.
- Вчитель толерантно ставиться до батьків і дітей, які відрізняються за кольором шкіри, віросповіданням, політичними поглядами тощо.
- Учасники освітнього процесу з повагою та підтримкою ставляться до внутрішньо переміщених осіб. Жодних мовних чи інших обмежень у побутовому спілкуванні ніхто не відчуває. Вихідці з різних регіонів цілком відкрито та невимушено спілкуються.
- Директор, як керівник, всіляко намагається допомогти з адаптацією нових працівників, сприяє формуванню у колективі атмосфери відкритого та доброзичливого ставлення одне до одного, створює відчуття шкільної родини.
- Батьки та вчителі шанують одне одного незалежно від того, якого вони віросповідання, якою мовою вони послуговуються, з якої місцевості походять.
- Батьки виховують в дітях цінність усвідомлення неповторності кожної людини, розуміння необхідності ставлення до інших людей, їхніх поглядів, традицій тощо як до можливостей для взаємозбагачення.

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Учні злісно глузують зі стилем одягу, зачісками, голосу чи манери спілкування одного з них чи учителя.
- У школі трапляються непоодинокі випадки кепкування з учнів з сімей національних меншин.
- Директор упереджено ставиться до вчителя, який є внутрішньо переміщеною особою, допускаючи у словах та поведінці недоречні зауваження.
- Батьки в присутності дітей висловлюють негативне ставлення до представників меншин, створюючи передумови для формування у своїх дітей подібного ставлення.
- Батьки починають особливо прискіпливо ставитися до роботи вчителя їхньої дитини, коли дізнаються, що той є представником іншої національності, культури або має відмінні політичні погляди тощо.

- Діти заможних батьків відверто хизуються своїм майном перед ровесниками із сімей невисокого матеріального достатку.
 - Батьки просять вчителя на уроках посилатися регулярно на положення християнської етики, а на ремарку вчителя, що у класі є учні з мусульманської та іудейської родин, вони пропонують цим знехтувати з обґрунтуванням «християнство поганому не вчить».

Турбота

І що цікаво – серце у колібрі майже втричі більше, ніж шлунок. От якби так у людей.

Ліна Костенко

Занадто багато людей залишаються на самоті тому, що бояться образ. Ми боїмося проявляти турботу про інших, тому що боїмося, що інші не подбають про нас.

Анна Елеонора Рузвельт

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Турбота як умова виживання передбачає потребу людини розвивати у собі щире бажання допомогти іншому, попіклуватись про нього з прагненням одного дня побудувати турботливе суспільство.
2. Турбота має бути діяльнісною, вона передбачає уміння не лише співчувати, але й співпереживати людині, тобто активними діями або принаймні активним слуханням включатися у життя людини.
3. Учасники освітнього процесу, які практикують цінність турботи, хоча й очікують взаємності, проте допомагають іншим не з цієї причини.

Ризики некоректного тлумачення цінності

1. Учні мають розуміти, що не слід сприймати турботу як опіку, за якої всі про них дбають, а вони самі ні за що не несуть відповідальності.

Для того, щоб укорінити в собі певні якості характеру, людина має їх практикувати. Важливо, щоби учні відчували, що вони виступають не лише об'єктом опіки, але й суб'єктом (щодо батьків, братів, сестер, інших учнів тощо).

2. Турбота не має розумітися «гарячою картоплею», яку намагаються передати іншому як тягар або звинуватити у неналежному піклуванні про дитину.

І педагогічні працівники, і батьки мають обов'язки турбуватися про дитину. У певних кризових моментах правильним у контексті цінностей є не лише діалог у стилі «хто винен?» чи «хто недоопрацював?», а самокритичне виявлення причин, що призвели до можливих несприятливих наслідків, й спільна діяльність усіх дорослих учасників освітнього процесу у відновленні належної турботи за дитину. Відтак має бути тісна співпраця учасників освітнього процесу задля розуміння справжніх потреб учня, врахування їх у процесі виховання.

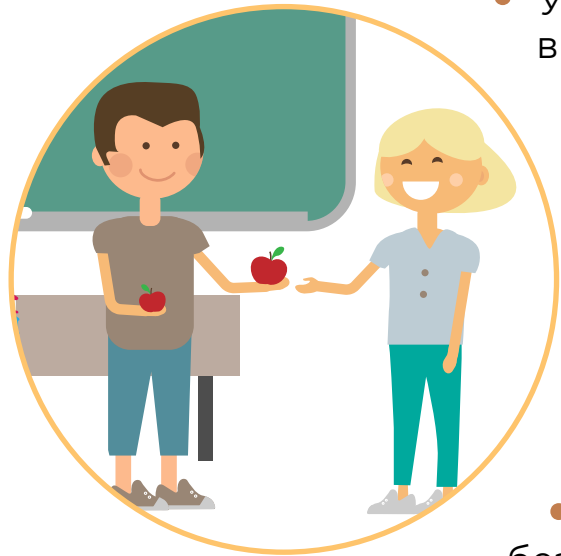
3. Турбота не має бути гіперопікою.

Значення турботи полягає у виявленні можливостей щиро допомогти іншому, проте не замінити своєю діяльністю той простір, який має наповнитися особистим досвідом людини. Мистецтво потрібної турботи передбачає уміння віднайти баланс між тим, де потрібно увімкнутися у допомогу, а де – відійти. Турбота про дитину не має позбавляти її можливостей опанувати навички самозарадності чи турботи про себе. До прикладу, дбати про своєчасну купівлю для дитини їжі, одягу або техніки не має означати позбавлення її права заробити свої перші гроші (якщо це, звісно, відповідає віковим, фізичним, інтелектуальним можливостям дитини та не суперечить чинному законодавству).

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- Вчитель допомагає опанувати матеріал учневі, що був через хворобу відсутній на уроці. Подібну допомогу йому надає й інший учень.
 - Учень ділиться обідом з іншим учнем.
- Учитель запитує в учнів про їх настрій, відпочинок. Позичає гроші учневі на обід. Цікавиться станом справ у родині, передає вітання батькам. Запитує в учня, чи одужала його сестра. Активно слухає учня.
 - Учні, вчителі, батьки, адміністрація закладу організували ярмарок власноруч створених дітьми виробів, а виручені гроші надіслали онкохворим дітям.
 - Директор дбає про те, щоб безпечно освітнє середовище, умови праці та навчання, наскільки це від нього залежить, були у школі належним чином забезпечені.
- Батьки розуміють, що основоположним осередком зростання дитини є саме сім'я. Роблять все можливе для збалансованого емоційного стану дитини, уникаючи ситуацій, за яких дитина стає свідком чи заручником сімейних суперечок. Забезпечують дитину потрібним одягом, харчуванням, звертають увагу на режим її сну та відпочинку.

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Вчитель не намагається допомогти одягнутися тим дітям з особливими освітніми потребами, які потребують цієї підтримки.
- Один учень випустив з рук шкільне приладдя й просить однокласника допомогти його зібрати, на що той демонстративно не зважає, а лише кепкує словами «з тобою вічно щось трапляється».
- На уроці фізичної культури учень поранився, інші на це не зважають і продовжують змагання.
- У класі трапився випадок булінгу (цькування). Вчитель схиляється до того, щоб не вживати серйозних заходів у надії, що «самі розберуться» або «хай їхні батьки про це думають». Інші діти теж не відчують потреби розказати про подібні випадки вчителю, директору чи батькам учасників конфлікту.
 - Батьки не беруть до уваги навантаження вчителя та кількість учнів у класі, підвищують голос на педагога та переконані, що це виключне завдання школи всього навчити та правильно виховати їхню дитину.
 - Учня не турбує час відпочинку вчителя. Разом з тим, і вчитель щоразу відмовляє учневі у допомозі, коли той звертається до нього у позаурочний час.

Чесність

Бути правдивими і чесними з дітьми, не ховаючи від них того, що відбувається в душі, є єдиним вихованням.

Лев Толстой

Якби шахраї знали всі переваги чесності, то вони заради вигоди перестали б шахраювати.

Бенджамін Франклін

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Чесність слугує орієнтиром правди, утверджує прагнення вибудувувати відкриті стосунки з іншими, без лицемірства чи бажання приховати суттєве, виглядати краще в очах інших.
2. Чесність є умовою створення атмосфери довіри як соціального капіталу, необхідного для успішного формування діалогу між громадянами та державою.
3. Академічна добродішність як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.
4. Чесність - мірило здорового мікроклімату шкільного середовища.

Ризики некоректного тлумачення цінності

1

Чесність не має бути самоціллю.

Насправді чесність як людська чеснота є засобом для успішної комунікації. Ціллю ж є власне відкриті, щирі стосунки, які, хоч і стають більш вразливими від відкритості її учасників, зате не втрачають своєї природності, а, отже, змістовності.

2

Чесність не повинна сприйматися як необхідність прямолінійно говорити все, що заманеться, незважаючи на етику (щодо стану здоров'я, зовнішності, стилю одягу та інші оціночні судження).

Чесність полягає насамперед у вмінні бути порядним та «нетоксичним», тобто доносити до інших лише те, що дійсно має значення, і те, що не принижує іншу особу. Це, однак, не означає, що для збереження приятельських стосунків припустимим є говорити людині протилежне тому, що дійсно вважаєш. Чесність перестає бути чеснотою, як тільки вона спрямована не на очищення стосунків, а на їх отруєння.

3

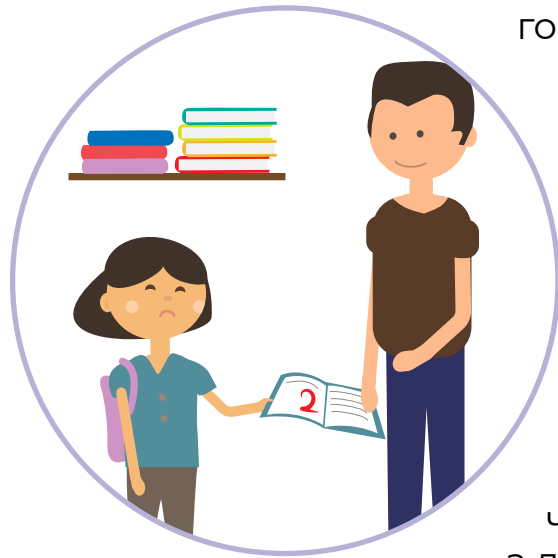
Важливо не доводити чесність до абсолюту, акцентуючи на несуттєвих або несвідомих неточностях сказаного людиною.

Особливістю чесності є ефект «роздягання»: якщо людина щиро говорить про свої думки та переживання, то інші люди не повинні намагатися «впіймати» таку людину на дрібницях у її висловлюваннях.

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- Батьки, вчителі та адміністрація чесно й без надуманих приводів комунікують щодо всього, що стосується розвитку дитини. Претензії чи рекомендації висловлюють безпосередньо тому, кого це стосується.

- Вчитель заохочує учнів відверто і чесно говорити про свої почуття, проблеми.

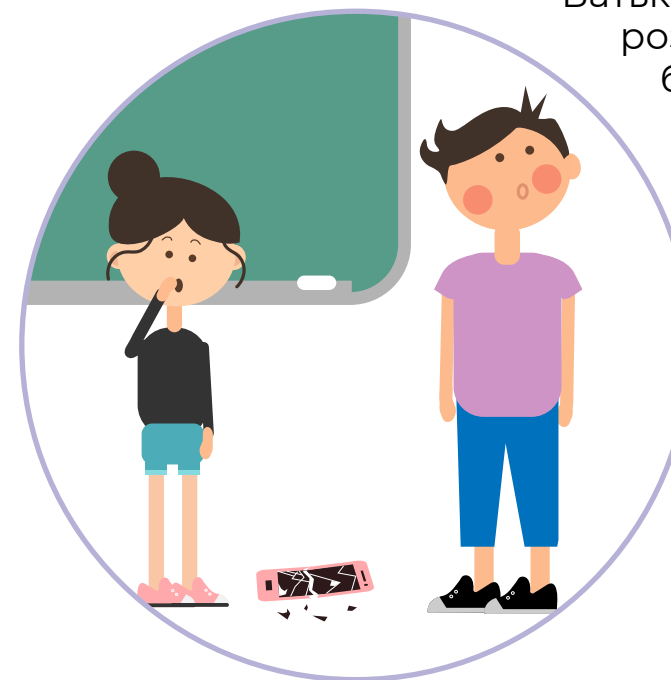
- Поки у класі нікого не було, учень ненавмисно перекинув горщик з квітами, від чого ті поламалися. Вчитель запитала на уроці, хто це зробив, учень зізнався і висловив щире засмучення інцидентом. Вчитель попросила учнів надалі бути обережнішими. Вітала правдивість хлопчика, звернула увагу інших на те, що уміння чесно визнавати свої помилки формує з людей справжніх лідерів у житті.

- Учні в класі у спілкуванні між собою спілкуються відкрито та чесно, а не прямолінійно та безтактно.
- Учень не приховує від батьків низьку оцінку з предмету, а ті, натомість, поважають його чесність, звертають увагу на необхідність виправити ситуацію, проте застосовують зважені виховні заходи, розуміючи, що суворі покарання можуть змусити сина чи доньку в майбутньому бути з ними менш відвертими.
- Учень вирішив одне завдання самостійно, інше списав в однокласника. Побачив, що той допустив серйозну помилку у першому завданні, проте не сказав йому про це. У результаті, хоча обидва вирішили самостійно лише по одному завданню, завдяки хитрості один з учнів отримав значно вищу оцінку, ніж інший. Через день учень зізнався у своєму вчинку як ровеснику, так і вчителю, і попросив оцінити його належним чином.

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Адміністрація під надуманими приводами намагається створювати некомфортну атмосферу для вчителя, який до цього попросив директора та батьків не втручатися у процес оцінювання. На спробу вчителя поговорити відкрито директор «закривається» та відгороджується формальними відповідями на кшталт «згідно з чинним законодавством».
- Учні та вчителі уникають звернення до директора школи з питань, що їх турбують, оскільки певні, що їм не дадуть правдиву відповідь.
- Учень з необережності розбив мобільний телефон однокласника. Коли той повернувся, винуватець не зізнався у скоєному, зіславшись на те, що через шум у класі сам не помітив, хто це зробив.
- Вчитель приховує від директора факт своєї некоректної поведінки щодо учня, списуючи розповіді останнього на дитячу незрілість.

- Батьки постійно уникають відвертої розмови з учителем щодо проблем навчання та виховання їхньої дитини.

- Учень списав контрольну роботу. Коли вчитель після перевірки робіт запитала, хто у кого списав, винуватець запевнив, що роботу виконував сам.

Довіра

“Для дорослої людини довіра - слабкість, для дитини - сила.

Чарльз Лем

Найкраще оживляє розмови не розум, а взаємна довіра.

Франсуа де Ларошфуко

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Умова добробуту сім'ї та народу, без якої неможливо сформувати суспільство, що процвітає, примножуючи загальне благо;
2. Безумовна відкритість у ставленні однієї людини до іншої, що свідчить про бажання спілкуватися без «подвійного дна», з наданням людині права на помилки;
3. Бажання вибудовувати відкриті приязні стосунки з самого початку, не намагаючись перевірити людину чи домогтися від людини «доказів» її надійності; нічим не підтверджена щирість у відношенні до іншої людини є більш важливим, ніж необґрунтована підозра щодо неї;
4. Формування довірчих стосунків між учасниками освітнього процесу є цінним само по собі, адже, незважаючи на природний ризик розчаруватися у певній людині, атмосфера довіри гарантує учасникам освітнього процесу неодмінний внутрішній розвиток, без якого будувати у майбутньому відкриті стосунки з іншими людьми є немислимим.

Ризики некоректного тлумачення цінності

1

Вихована у дусі довіри людина не повинна беззастережно вірити усім та усьому.

Усім учасникам освітнього процесу, а особливо учням, слід відрізнити культивування довіри (як умови успішної взаємодії з людьми у професійному чи навчальному середовищі, а також насамперед з близькими людьми) від виховання довірливості та наївності (як умови непевної взаємодії з людьми, знайомство з якими є поверхневим та не передбачає постійного спілкування). Будучи довірливою, особа стає вразливою до загроз зовнішнього світу і може потрапити у складні життєві ситуації. Критерієм між довірою та довірливістю має слугувати питання безпеки та самозбереження особи, про що батьки та вчителі завжди застерігають дітей.

2

Будь-яке прохання підтвердити добросовісність виконання певного завдання чи надання певного звіту не має сприйматися як небажання довіряти. Довірою не можна спекулювати як захисним механізмом від конкретної підзвітності за ефективність управління чи цільового використання ввірених коштів.

Довіра є базовою (за замовчуванням), вихідною передумовою ефективного спілкування. Водночас для формування максимально відкритого освітнього середовища рекомендується вживати усіх допустимих заходів для публічного висвітлення звітів про діяльність закладу із наданням відповідних документів. Такі дії адміністрації якраз створюють сповнену довіри атмосферу між усіма дорослими учасниками освітнього процесу та роблять заклад освіти дійсно відкритою системою.

У разі наявності між людьми глибокої кризи довіри слід вжити усіх заходів для її відновлення, адже втрата довіри вбиває нормальний освітній процес та, до того ж, часто формує уявлення про недовіру як спосіб успішного самозахисту, що очевидно таким не може бути.

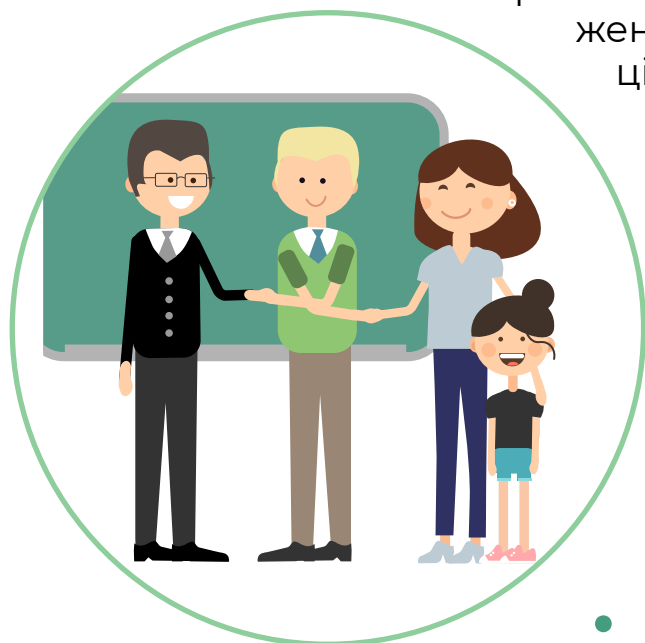
Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- Вчителі, даючи учням завдання чи висловлюючи прохання, прямо чи опосередковано виявляють віру у їхню самосвідомість та відповідальність.
- Батьки вітають правдивість їхньої дитини, у тому числі щодо освітнього процесу, адже переконані, що створення атмосфери довіри, зрештою, є важливішим за результати навчання дитини.
- Вчителі та батьки спокійно сприймають чесну обґрунтовану критику, зроблену не з бажанням дошкулити чи принизити, а з метою спільного вирішення спірних питань в інтересах дитини та одне одного.

- Адміністрація довіряє вчителям та надає їм гарантовану законом автономію у провадженні освітньої діяльності. Вчителі цінують довіру керівництва і однаково відповідально проводять навчальні заняття незалежно від присутності директора чи атестаційної комісії.

- Батьки, вчителі та адміністрація відкриті до обговорення всього, що стосується кращого розвитку дитини. Вони вільно та невимушено спілкуються, шукають компроміс, а не конфронтацію.

- Дитина не соромиться відкрито говорити з батьками на переважну більшість тем, що її хвилюють.

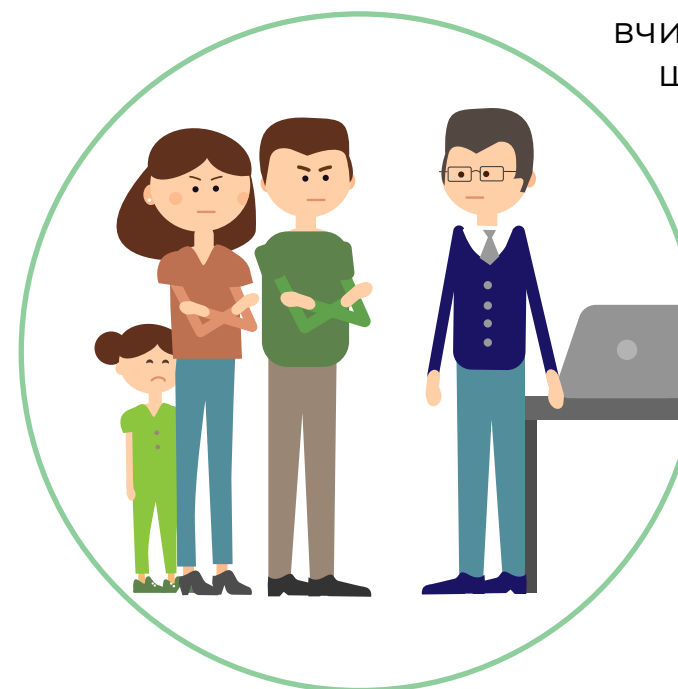

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Вчитель говорить учневі, що той не вартий довіри, адже уже одного разу його обманув.
- Адміністрація постійно змушує вчителя пояснювати свої дії та виправдовуватися.
- Вчитель не прислухається до порад батьків щодо особливостей розвитку їхніх дітей, спираючись на те, що "він знає краще".
- Батьки постійно підозрюють вчителя у недостатній педагогічній увазі до їхньої дитини, у необ'єктивності оцінювання. Батьки не довіряють словам вчителя та інших учнів класу про погану поведінку їхньої дитини та стверджують, що "їхня донька не могла сказати неправду".

- Учні приховують від батьків та вчителів свої справжні хвилювання щодо проблем у взаєминах з однокласниками, боячись осуду та несприйняття.

- Стосунки усередині сім'ї побудовані на обвинуваченнях та взаємному формуванні в усіх членах родини почуття вини. Дитина змушена виправдовуватися за найменшу провину.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

Для інших ми творимо правила, для себе – винятки.

Ш.Лемель

Свобода полягає у тому, щоб залежати тільки від законів.

Вольтер

Фундаментальна цінність, що об'єднує та пронизує всі інші цінності, маючи при цьому свої особливості регулювання відносин між людьми

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Верховенство права як цінність освітнього процесу (а не лише як фундаментальний юридичний принцип) передбачає, що і нинішнє, і завтрашнє покоління має утверджувати у повсякденному житті культуру служіння замість культури панування.

Цікаве спостереження: у країнах з добре розвинутою культурою служіння переважна більшість населення відчуває себе господарями. Цей внутрішній обов'язок має неписаний характер, але якраз він і є фундаментом успіху і процвітання низки передових країн. Тоді як у тих державах,

де панує культура панування, більшість громадян мислять себе рабами, а свою владу – рабовласниками. Зайве при цьому зазначати, що у цих країнах побутують загальносуспільна байдужість та зневага, що впливає на невисокі соціально-економічні показники.

Культура служіння одне одному, як дієве втілення принципу верховенства права, містить дві взаємодії: “держава-людина” та “людина-людина”:

а) держава підзвітна людині за свою діяльність, адже людина створює державу, а не держава – людину.

Учасникам освітнього процесу важливо розуміти, що держава не покликана годувати себе саму, вона створена людьми для виконання певних потрібних народу функцій.

б) не лише держава, але й кожна людина так само для забезпечення загального блага має не забувати про полегшення законний спосіб життя інших та суспільства в цілому, адже суспільство шляхом створення держави та формування громадянських інститутів сприяє задоволенню законних інтересів людини.

Такий підхід - не гарантія, але реальна запорука та справедливе очікування того, що й інтереси цієї людини, інтереси і її дітей завтра будуть враховуватись кимось іншим.

2. Верховенство права передбачає, що підставою прийняття певних формальних, обмежувальних процедур є потреба досягти чесного та безкорисливого балансу інтересів усіх членів громади або суспільства, а не обмежити права окремо взятої людини.

Саме досягнення гармонійного стану суспільства має бути критерієм встановлення обмежень свободи індивіда у розвиненій демократії. Тож учасники освітнього процесу, як дорослі, такі і діти, мають усвідомлювати, що впровадження певних правил поведінки (стандартів, нормативів, законів) має обґрунтовуватися інтересами загального блага, а не чиїмись примхами. У протилежному разі суспільство має усі шанси стати закритим та сформувати тоталітарну державу, що Україні точно не потрібне.

Ризики некоректного тлумачення цінності

- 1 *Верховенство права не означає, що формальні правила важливіші за людей, яких вони стосуються.*

В основі взаємовідносин учасників освітнього процесу перебуває саме людина з її переживаннями, очікуваннями, вадами та помилками.

Водночас треба зазначити, що коли, наприклад, вчитель керується не бажанням та зусиллями учня здобути знання з предмету, а проханням з боку директора чи батьків оцінити учня у потрібний спосіб («бо за дитину попросили», «дитина ж гідно представляла школу на спортивних змаганнях та творчому конкурсі» тощо), тоді принцип верховенства права відсутній, адже його втіленням є якраз дотримання неупередженого та об'єктивного оцінювання всіх учнів.

- 2 *Верховенство права не означає, що встановлювати обмеження у поведінці дитини неприпустимо.*

Поняття «людиноцентризм» (як ключове у зрізі верховенства права) не означає, що всі бажання особи підлягають негайному задоволенню з боку інших. Інакше це призвело б до постійних конфліктів між тими, чий інтереси протилежні.

Тому вчителі чи батьки, маючи життєвий досвід, оцінюючи кожного разу бажання дитини, приймаючи часом її вікову незрілість, мають визначити, чи є це бажання дійсно вищим інтересом дитини. Чи не сформується у дитині внаслідок потурання її забаганкам вседозволеність, нехтування інтересами інших, відсутність мотивації ставити та досягати цілей?

Проте слід розуміти, що встановлення великої кількості обмежень та заборон для дитини може зашкодити її гармонійному розвитку не менше, ніж безапеляційне виконання її побажань, адже дитина зростатиме в атмосфері недовіри та безініціативності.

Ризики некоректного тлумачення цінності

- 3 *Верховенство права не означає утвердження патерналістського ставлення до держави.*

Усі учасники освітнього процесу (учні зокрема) мають усвідомлювати, що притаманна радянській добі філософія патерналізму (коли держава зобов'язана усім, а громадяни - нічим), мала небагато спільного з цінністю верховенства права. Позицією свідомого громадянина є у законний спосіб вимагати від держави належного виконання функцій, що на неї покладено громадянином, але разом з тим вимагати від себе та інших осіб максимальних правомірних зусиль до покращення власного добробуту.

- 4 *Верховенство права стоїть проти принципу "рука руку миє".*

Варто розуміти, що сенс людиноцентризм протилежний до практики "допомогти чисто по-людськи" (відома в Україні практика), якщо ця "людяна" допомога передбачає корисливий або інший недоброчесний взаємовигідний інтерес, який зумовлює порушення рівності чи справедливості для інших громадян. Така поведінка є неприйнятна, а інколи відверто ганебне порушення принципу верховенства права. Відтак кумівство та фаворитизм (усе ще популярні серед українців) є якраз втіленням байдужого до сторонніх людей ставлення, що, звісно ж, блокує соціальні ліфти та сталий розвиток країни, засвідчуючи цим самим суспільну незрілість.

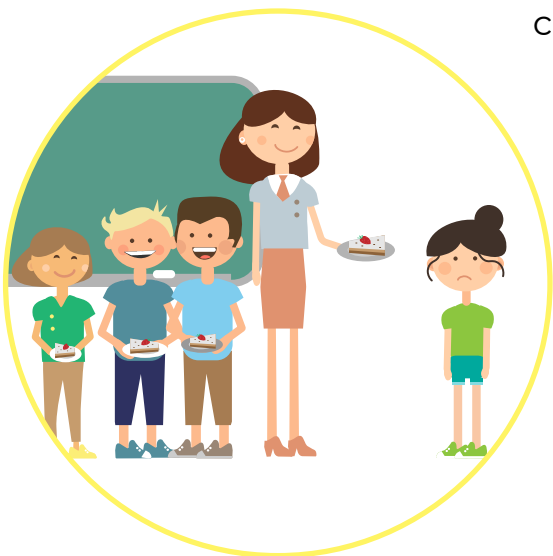
Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- Вчитель відчуває повагу суспільства, адміністрації закладу, батьків, учнів. Є усвідомлення престижності цієї нелегкої праці, її особливого статусу.
- Діяльність закладу освіти максимально прозора, особливо у частині, що стосується використання публічних коштів та організації освітнього процесу.
- Учні під кінець навчального року придбали святковий торт та порізали його на шматки. Одній учениці шматок торта не дістався, оскільки її батьки не здали гроші на організацію свята. Вчитель побачила це та негайно втрутилася. На пояснення одного з батьків про несправедливість отримання ученицею тістечка задарма, вчитель зауважила, що швидше частування взагалі не відбудеться на території школи, ніж вона, як вчитель, допустить у своєму класі збентеження та розпач дитини через фінансові суперечки між батьками учнів класу. Вчитель побачила це та негайно втрутилася. На запитання голови батьківського комітету про несправедливість отримання ученицею тістечка задарма, вчитель зауважила, що не допустить у своєму класі нерівного ставлення і додала незгодним з нею батькам, що вона сама готова оплатити вартість цього шматочка або й усього торта, якщо це їх заспокоїть.

- Учні усвідомлюють істинний зміст верховенства права як втілення ідеї людиноцентризму – сприяти іншому в реалізації його прав, не дати людині можливості відчути себе відштовхнутим, якщо нічого аморального вона не вчинила.

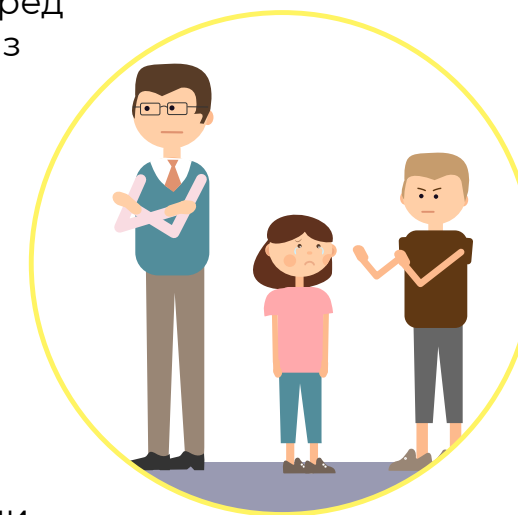
- Учителю під час уроку стало зле й вона попросила свою колегу на 15 хвилин її замінити, на що та погодилася.

- Учасники освітнього процесу розуміють та утверджують у повсякденній дійсності дух правових норм, що їх стосуються, а не лише їх букву.

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Вчитель ігнорує прояви булінгу серед дітей, не сприяє адаптації дітей з особливими освітніми потребами.
- Як тільки пролунав дзвінок на перерву, вчитель відмовив учневі у відповіді на запитання без обіцянки повернутися до нього у майбутньому.
- Професія вчителя сприймається батьками лише як одна із багатьох. Нехтується її виключна місія бути містком між нинішніми та прийдешніми поколіннями, формувати майбутнє вже сьогодні.
- Вчитель робить акцент виключно на процесі передачі учням своїх знань з навчального предмету. Не переймається поміченими проблемами у взаєминах дітей між собою, адже вважає, що це не його робота.
- У 5-А класі трапилася крадіжка, вчитель дізналася, хто її вчинив, розповіла батькам дитини. Ті замість виховного впливу на дитину не надали цьому особливого значення, висловивши надію, що дитина з часом сама усе зрозуміє.
- Адміністрація висловлює вчителю незадоволення його наміром пройти добровільну сертифікацію, обґрунтовуючи це небажанням бачити у закладі освіти «жодну перевірку».
- Методист районного управління освіти не дбає про підвищення кваліфікації педагогів, свою роль бачить тільки у проведенні атестації вчителів, за що не проти (чи навіть вимагає) отримати подарунок від останніх.
- Адміністрація почула від батьків про їхній конфлікт з учителем та поспішила оголосити вчителю догану, не розібравшись у ситуації.

НЕТЕРПИМІСТЬ ДО КОРУПЦІЇ ТА ФАВОРИТИЗМУ

Багато міркують про якості хорошого виховання. Перше, що я вимагав би від нього, - а воно передбачає і багато інших, - це не бути людиною продажною.

Жан-Жак Руссо

Багатству деяких людей не варто заздрити: вони придбали його за такою ціною, яка нам не по кишені: вони пожертвували заради нього спокоєм, здоров'ям, честю та совістю. Це занадто дорого для нас; угода принесла б нам лише збитки.

Жан де Лабрюйєр

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Усвідомлення з боку учасників освітнього процесу неприйнятності ідеї надання чи одержання незаконних переваг чи обмежень в обмін на неправомірну вигоду матеріального чи нематеріального характеру (оцінка, відзнака, майно, переваги, пільги; телефонне право; непотизм та фаворитизм тощо) як ганебної культурної традиції.
2. Відмова від спроб незаконного та з бажанням приховати від інших впливу на інших осіб, зокрема учасників освітнього процесу (в т.ч. з використанням подарунків, «телефонного права») у повсякденному житті.

Ризики некоректного тлумачення цінності

Нетерпиме ставлення до корупції може теж бути викривленим настільки, що до цього явища можуть бути спроби віднести навіть ті життєві ситуації, пов'язані з майновими цінностями, які не мають відношення до корупції:

1. Некоректним є засудження подарунку як предмету гостинності, якщо особа, що його прийняла, не надавала і не збиралася надавати певні преференції тим, хто вручив подарунок.

З метою уникнення непорозумінь учаснику освітнього процесу (наприклад, вчителю) у разі пропозиції йому певного подарунку (квітів, цукерок, іншого

майна) від іншої особи (наприклад, батьків учня) рекомендується утриматися від одержання подарунку, коли до кінця не є зрозумілими наміри та очікування того, хто пропонує подарунок. З метою уникнення непорозумінь тому учаснику освітнього процесу (наприклад, вчителю) у разі пропозиції йому певного подарунку (квітів, цукерок, іншого майна) від іншої особи (наприклад, батьків учня) рекомендується утриматися від одержання подарунку, коли до кінця не є зрозумілими наміри та очікування того, хто пропонує подарунок.

2. Неприйнятним є засудження самого бажання особи до матеріальних благ і достатку.

Важливо, щоби діти розуміли, що майнові цінності не є злом чи добром. Вони – лише один із ресурсів нарівні з часом, життєвими принципами, репутацією. Учні мають засвоїти те, що здобуті чи відчужені через корупцію гроші, як і гроші від іншої злочинної діяльності, мають пряме відношення до руйнування їхнього майбутнього та майбутнього їхніх дітей. Учні мають уявляти, що «брудні» гроші вбивають їх не умовно, а буквально.

Втім, неправильним було б формувати відмову у молодого покоління від накопичення чесним шляхом матеріальних благ, оскільки матеріальне нарівні з інтелектуальним та духовним складає тріаду гармонійного розвитку особистості, й одне не може повністю замінити інше. Адже як безгрошів'я не дає щастя, так і наявність грошей його не гарантує.

Відтак потрібно схвально ставитися до бажання людини у законний спосіб примножити рівень свого доходу, займатися підприємницькою діяльністю, шукати більш оплачувані, не заборонені законом, види робіт. У протилежному випадку в освітньому процесі існує ризик (через декларативне заперечення бажання володіти матеріальними цінностями) тільки сформувати антицінність – хижачьке прагнення накопичувати гроші та майно.

3. Фаворитизм не обов'язково передбачає якусь вигоду у чистому вигляді, інколи це просто бажання допомогти «полюдськи» одним людям, щоправда, знехтувавши інтересами інших людей.

Слід мати на увазі, що корупція та фаворитизм – це не обов'язково про гроші, але обов'язково про нерівність. Йдеться про ситуації, коли, скажімо, хтось просить когось посприяти щодо перемоги у тому чи іншому конкурсі людини, яка доводиться чиїмсь родичем, близьким знайомим абощо.

Помічаючи таку поведінку у дорослих учасників освітнього процесу, існує достатньо висока вірогідність того, що діти будуть у майбутньому сприймати за нормальне діяти таким же чином, щоразу почувавши себе ображеними, коли «протягують» когось, та радісними, коли їм самим вдалося нечесним способом «опинитися на коні».

У суспільстві, де подібна поведінка стає загальнопоширеною, немає місця для повноцінних соціальних ліфтів, а відтак таке суспільство приречене бути несамодостатнім та «пасти задніх» порівняно з тими країнами, де подібні практики засуджуються та є радше неприємним виключенням, але точно не загальним правилом.

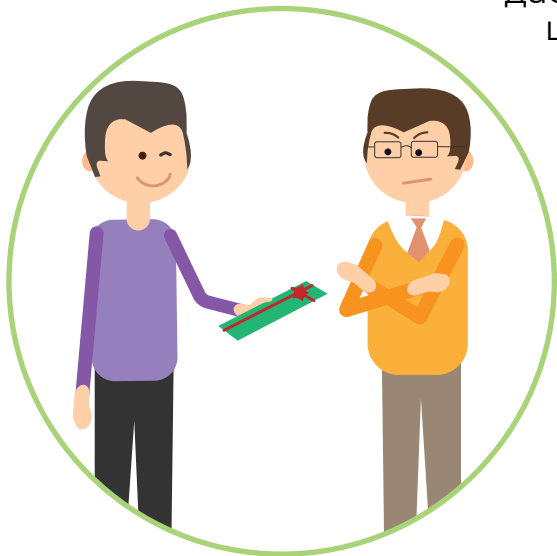

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- Вчитель неупереджено ставиться до всіх учнів незалежно від того, чи їхні батьки дарують щось вчителю, чи ні.
- Усі учасники освітнього процесу чітко розуміють, що про жодні преференції чи обмеження в освіті в обмін на матеріальні блага не може навіть йтися; сама ідея надання/отримання матеріальних благ в обмін на оцінку чи ставлення (під приводом "розуміння важкого становища вчителя" або згаданої вище допомоги "по-людськи") має вигляд такої, що принижує гідність учасників освітнього процесу, такої, що посягає на високий статус професії учителя та його життєві принципи.
- Вчитель на заняттях чітко дає зрозуміти, що свідомий громадянин має право та повинен прагнути фінансового добробуту для себе та своєї сім'ї, проте набувати його у законний спосіб.
- Вчитель з урахуванням психологічного та інтелектуального рівня розвитку учнів оприлюднює інформацію про факти викритих правоохоронними органами корупційних правопорушень, коротко коментує ганебність та примітивність таких вчинків, за можливості висміює хижацькі мотиви корупціонерів як людей неповноцінних за власним вибором.

- Вчитель чи представник адміністрації закладу у разі сумніву у щирості намірів того, хто дає подарунок, відмовляється від нього, щоби не створювати для себе ризик бути запідозреним у подальшому неоднаковому ставленні до учнів.

- Батьки учня, перебуваючи на дозвіллі зі своїми друзями, обмовилися про те, що їх син має у навчанні хороші оцінки, окрім як з хімії. Друзі запропонували свою «допомогу», зіславшись на те, що добре знають директора цієї школи, який би міг їм «посприяти». Батьки учня відмовилися, зазначивши, що це для них точно не метод. Розмова відбувалася при дітях зазначених дорослих осіб.

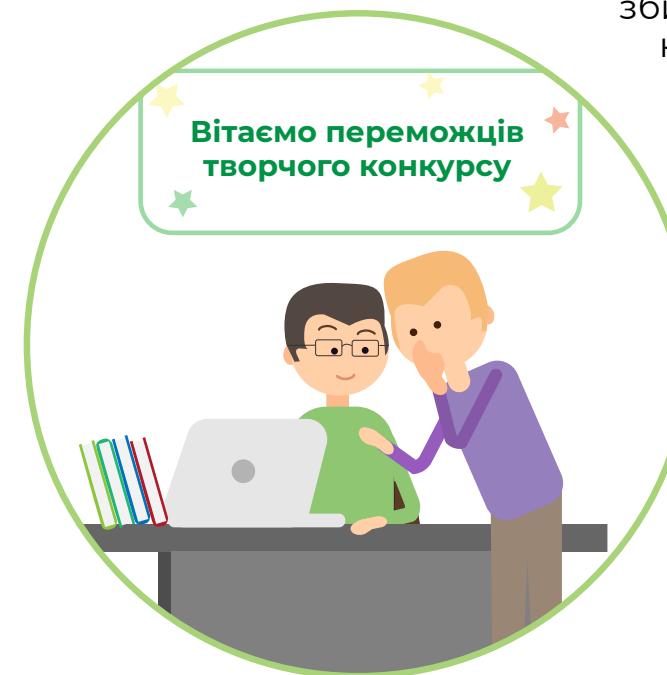
Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Директор як умову зарахування до школи вимагає від батьків прямо чи опосередковано (натякаючи або шляхом створення умов) неправомірну вигоду для себе чи інших осіб (благодійний внесок).
- Адміністрація школи, розуміючи важливість для своїх підлеглих лояльного до них ставлення, зловживає своїм становищем та заохочує чи не виступає проти отримання від колективу грошей або подарунків.
- Вчитель або адміністрація за успішну атестацію чи сертифікацію сплачує певні кошти або організовує «гідний прийом» для тих, хто проводить перевірку його діяльності.
- Уповноважені особи, перевіряючи якість освіти у закладі, отримують за своє «сприяння» гроші, подарунки, обід від адміністрації закладу тощо.
- Батьки просять директора втрутитися в освітній процес та дати незаконні вказівки вчителю (щодо надання учню певних неправових переваг: оцінка, особливе ставлення, характеристика тощо).

- Необгрунтоване (або з формальним несуттєвим обґрунтуванням, «на штори») збирання коштів з батьків чи вчителів на певні потреби з непрозорим використанням залучених коштів.

- Учні висловили перед вчителем або директором школи бажання за свій рахунок зробити косметичний ремонт у класі з натяком на отримання потрібних оцінок.

- Часом не потрапляючи в ноти, в обласному співочому дитячому конкурсі перемогу здобула донька губернатора області. Батькам переможених учасників порадили не оскаржувати результати конкурсу.

Патріотизм

Патріотизм мусить проявлятися не тільки в охоті зложити життя в жертві за національні ідеали, але й в охоті щоденною тяжкою працею здобути щораз нові позиції, творити щораз нові вартості.

Петро Федун-Полтава

Справжній патріот — це людина, яка, заплативши штраф за неправильну парковку, радіє, що система діє ефективно.

Уільям Воган

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. *Вдячність та відданість своєму народові* - почуття особливої емпатії до людей та суспільства, в якому людина народилася, виростає йде попри можливі труднощі відбувається фізичний, інтелектуальний та духовний розвиток особистості;
2. *Дотримання законів та суспільно корисних правил життєдіяльності* - усвідомлення необхідності знати та дотримуватися норм моралі й норм чинного законодавства; свідоме уникнення зневажливого ставлення до закону, протидія правовому нігілізму в собі та інших людях;
3. *Відчуття гордості за надбання національної культури, мови,*

історії, традицій – шанобливе ставлення до культурних здобутків народу, його історичних досягнень, пам'яті про осіб, що полягли за його незалежність та самобутність; здатність зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

4. *Урахування суспільного інтересу у своїй повсякденній діяльності* – розуміння, що для патріота важливо не тільки бути носієм культури рідного народу, але й повсякчас зважувати свою життєдіяльність з нинішніми інтересами загального блага;
5. *Готовність діяти в інтересах народу* – відчуття потреби зберегти та примножити надбання й добробут українського народу, захищати інтереси країни у разі збройної агресії проти неї.

Ризики некоректного тлумачення цінності

1. *Патріотизм не повинен сприйматися лише як утвердження всього українського з формуванням зневажливого, зверхнього ставлення до культур та мов інших народів.*
2. *Патріотизм перестає бути цінністю, коли людина порушує закон, «в ім'я нації» демонструє зневагу до нього (адже спільні для всіх право і закон якраз і є одними із найважливіших надбань всього українського народу).*
3. *Патріотизм відсутній, коли має місце тільки показова (а не сутнісна) шана щодо культури та традицій українського народу.*
4. *Патріотизм не може сприйматися як критерій розподілу громадян на «правильних» та «неправильних».*
5. *Патріотизм не має сприйматися переважно через військову складову.*

Важливо розуміти, що патріотом є кожен, хто чесно робить свою роботу, сплачує податки, враховує інтереси інших у своїй повсякденній дійсності (наприклад, прибираючи за собою на відпочинку, допомагаючи людям похилого віку, стаючи донором крові тощо).

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- У школі вшановуються державні свята, усі учасники освітнього процесу з повагою ставляться до державної мови та державних символів України.
- В освітньому процесі велика увага приділяється вивченню історії та культури Українського народу. Водночас вшановується культура різних народів, які проживають на території України, адже розбудовувати єдину країну допомагають люди усіх національностей.
- У закладі активно залучають до патріотичного виховання бійців АТО/ООС та членів їхніх сімей, членів сімей Героїв Небесної Сотні, діячів сучасної культури, мистецтва, науки, спорту, громадських активістів, які виявляють активну громадянську і патріотичну позицію, здатні донести дітям важливість відповідального ставлення до свого народу, дотримання прав інших громадян у своїй повсякденній діяльності.

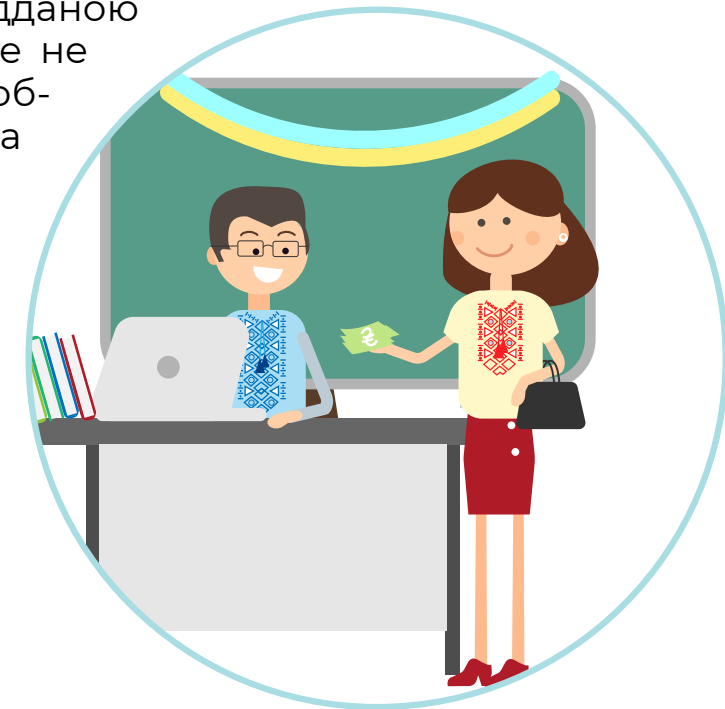
- Учні та їхні батьки організують та беруть участь у благодійних акціях, як от, збір коштів для поранених бійців, членів сімей загиблих під час бойових дій на сході країни, а також для інших нужденних груп населення (онкохворих, дітей-сиріт тощо).

- Учитель у наведенні сучасних прикладів патріотизму звертає увагу учнів на те, що людина не може бути справжнім патріотом, якщо вона поряд з шануванням української мови, культури, традицій дозволяє собі порушення законів, що діють для всього українського народу.

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Заходи з вшанування пам'ятних дат в історії та культурі України проводять формально, «для галочки». Учасники сприймають їх як такі, що повинні відбуватися, щоб не виникало питань щодо їх відсутності.
- У школі проводяться патріотичні заходи, проте українська культура та історія окремими учасниками освітнього процесу протиставляються світовій історії та культурі.
- Учасники освітнього процесу соромляться використовувати українську мову, послуговуються нею здебільшого лише під час навчальних занять та святкових публічних заходів.
- В освітньому процесі патріотизм подається виключно через любов до рідної землі, а законослухняність здебільшого не вважається однією з обов'язкових рис патріота.
- Батьки прищеплюють дитині необхідність бути відданою інтересам своєї сім'ї, проте не особливо дбати про добробут суспільства, в якому вона росте.

ЕКОЛОГІЧНО-ЕТИЧНА ЦІННІСТЬ

“Світ достатньо великий, щоб задовольнити потреби кожної людини, але надто малий, щоб задовольнити людську жадібність.”
Махатма Ганді
Людство старанно переробляє природу в сміття.
Мейсон Кулі

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Бажання особи забезпечити рівновагу у взаєминах «людина-природа» через врахування знань та навичок про охорону довкілля у прийнятті певних рішень або повсякденній діяльності.

Через контакт з природою дитина вчиться коректно сприймати себе, ототожнювати себе з довколишнім світом, а не відділятися від нього. Людина починає відмовлятися від уседозволеності у своїй поведінці, вчиться аналізувати свої вчинки і, як наслідок, формує в собі культуру поведіння з оточенням у широкому розумінні цього слова.

2. Усвідомлення необхідності співставляти свої рішення та вчинки із вірогідністю створення загроз для довкілля, робити свій вибір на користь природи як вищої цінності для суспільства та умови безпечного майбутнього.

Екологічно-етична цінність виховує не лише шанобливе ставлення до природи, але й розуміння інших суспільних цінностей – свободи, соціальної відповідальності, гідності, толерантності тощо.

Ризики некоректного тлумачення цінності

1. Екологічно-етична цінність не має тлумачитися виключно як необхідність доглядати за довкіллям, не псувати його.

Зміст цінності передбачає усвідомлення важливості взаємозв'язку між життям людини та природою, залежності безпечного співіснування всього живого від стану навколишнього середовища. Відтак утвердження цієї цінності загалом сприяє приборканню споживацького підходу до ресурсів, які нас оточують, а також формує більш осмислене життя кожного учасника освітнього процесу.

2. Екологічно-етична цінність не повинна тлумачитися як фіксація на певних радикальних ученнях (як-от, повна відмова від їжі тваринного походження).

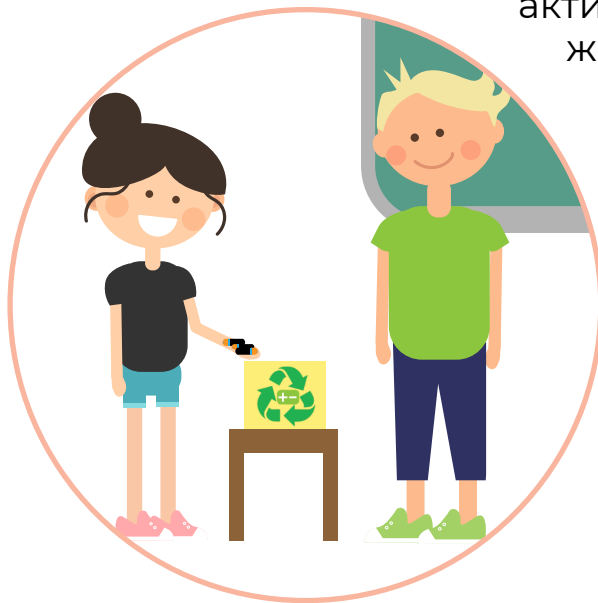
Слід розуміти, що абсолютне заперечення або утвердження певної ідеї, зокрема пов'язаної з новітніми трендами взаємодії з навколишнім середовищем, потребує зваженого, з акцентом на пошуці золоті середини, підходу до розвитку та здоров'я учасників освітнього процесу, особливо коли йдеться про дітей, чий організм лише формується.

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- У школі практикують сортування сміття, збирання макулатури тощо.
- Учні та батьки спільно беруть участь у прибиранні окремих об'єктів свого міста, села, проводять іншу волонтерську діяльність.
- Батьки у повсякденному житті заохочують дітей бережливо ставитися до споживання природних ресурсів, електроенергії тощо.
- У закладі організують екологічні флешмоби, учні беруть участь у прокладанні туристичних маршрутів та екостежок.
- У школі облаштовано контейнери для відпрацьованих акумуляторів, батарейок, які учні та вчителі приносять з дому, організовано здають зібрані елементи живлення у відповідні центри утилізації.

- Учасники освітнього процесу беруть активну участь в акції «Посади дерево життя».

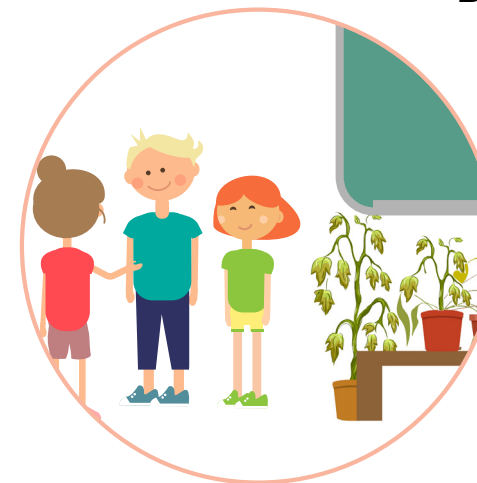

- Учні за завданням вчителя або ініціативно створили карту особливо забруднених місць свого краю та звернулися до органів місцевого самоврядування з проханням винести цю проблему на сесію міської ради.

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Учні неохоче дотримуються чистоти у класі, не доглядають належним чином за куточком живої природи, не усвідомлюють значення цього для себе та своїх ровесників.
- У закладі майже не проводяться заходи із підвищення екологічної компетентності учнів. Діти сприймають такі заходи як формальні, не долучаються емоційно.
- Батьки у повсякденному житті не шанують природу, наприклад, залишають сміття у лісі після сімейного дозвілля.
- Дітей у сім'ї виховують у дусі «я – центр Всесвіту», природа розуміється як споживацький ресурс.
- Учасники освітнього процесу у приватних розмовах висловлюють занепокоєння щодо стану довкілля, проте не дбають про нього настільки, наскільки могли б (знаходячи виправдання на кшталт «а що я один можу змінити?», «все сміття потім скидають на одне звалище» тощо).

- Випускниця звернулася до учнів класу з проханням утриматися під час останнього дзвоника від випускання голубів і повітряних кульок у небо (навівши аргументи, що матеріал кульок не розкладається, потрапляючи у річки і моря, птахи заплутуються в рештках кульок, втрачають здатність харчуватися й помирають). Хоча частина однокласників пристала на бік учениці, втім, більшість назвали це зайвим драматизмом.

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

*Ми відповідальні не тільки за те, що робимо,
а й за те, що не робимо.*

Жан Батист Мольєр

*Потрібно, щоб людина зрозуміла, що вона - творець
і господар світу, що на ній відповідальність за все
нещастя на землі і що їй же належить слава за все
хороше, що є в житті.*

Ромен Роллан

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Дотримання особою вимог обґрунтованих соціальних норм, що вважаються загально виправданими та сприяють ефективній взаємодії членів суспільства й забезпеченню його сталого розвитку;
2. Взяття особою на себе додаткового важливого обов'язку особистого чи майнового характеру перед суспільством/ громадою/колективом та готовності у разі його порушення мати певні збитки або шкоду своїм майновим чи немайновим інтересам.

Ризики некоректного тлумачення цінності

1. Соціальна відповідальність як цінність не має розумітися як солідарність з іншими не лише в хороших вчинках, проте й у нехороших.

Соціальна відповідальність має передбачати усвідомлення своєї ідентичності лише у контексті корисної для суспільства діяльності, а не у зрізі долучення людини до всякої групової активності.

2. Соціальна відповідальність не повинна диктувати прагнення до зрівнялівки у суспільстві або засудження розвитку індивідуалізму.

Можна стверджувати, що у сучасному світі людина якраз повинна вчитися шукати індивідуальну професійну та життєву траєкторії, які, натомість, у свідомого громадянина не можуть бути відірваними від зважування публічного інтересу. З іншого боку, соціальна відповідальність не змушує людину відчувати провину за свій успіх чи достаток. Вона покликана сформуванню у людини прагнення якраз завдяки розкриттю своєї індивідуальності допомогти суспільству тією мірою, якою це можливо, розуміючи, що суспільство робить багато для добробуту кожного, створюючи для нього можливості та надаючи ресурси, головним з яких є інші люди.

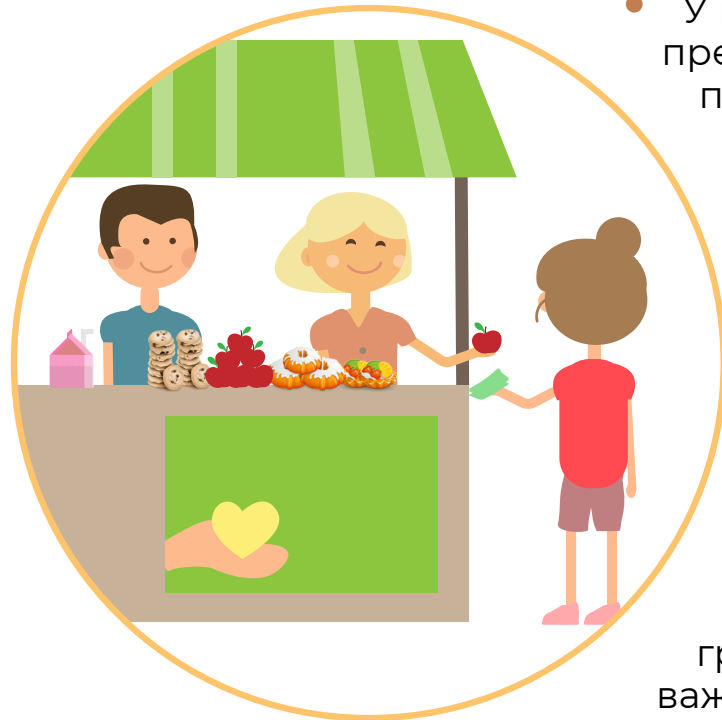
3. Ефективність соціальної відповідальності не слід пов'язувати з покаранням, адже йдеться насамперед про моральні закони, покарання за порушення яких часто не існує.

Учні мають розуміти, що соціальна відповідальність – це цінність, яка, якщо не вихована, то за це жодної юридичної відповідальності не повинно наставати. Зміст соціальної відповідальності зводиться до усвідомлення себе як частини більшого. Відтак відчуття відповідальності перед суспільством – це не про межі покарання особи, а про межі поваги до себе. Тому йдеться про громадянську позицію людини, її усвідомленість та зрілість робити вибір з готовністю брати відповідальність за своє життя без подальшого нарікання на життєві обставини.

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- Вчитель заохочує учнів, виражаючи свою свободу, пам'ятати при вираженні своєї свободи про інтереси інших: не викрикувати на уроці, пересуватися у школі безпечно для усіх, поважати особистий простір кожного тощо.
- У школі проводять багато колективних заходів, під час яких учні працюють в командах, практикують взаємодопомогу, шукають компроміси та знаходять спільні шляхи вирішення проблем.
- Вчитель віддано працює на заняттях, багато уваги приділяє вихованню учнів, їхній відданості інтересам загального блага.

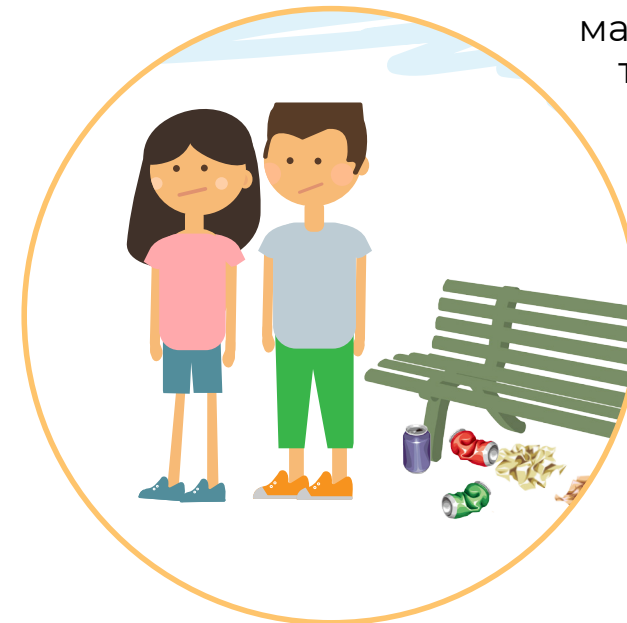

- У школі проводяться зустрічі з представниками соціально відповідального бізнесу, видатними людьми краю і країни на тему відповідального лідерства як основи майбутньої кар'єри.
 - Учні організували благодійний ярмарок, виручені кошти передали на потреби дитячих будинків.
 - Учні 10-го класу активно залучаються до участі в громадських слуханнях щодо важливих питань розвитку свого міста (села).

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Учні виявляють повний індивідуалізм, вважають, що інші мають дбати про їхній комфорт та розвиток.
- Батьки деяких учнів часто протиставляють свої інтереси та інтереси своєї дитини колективу класу (відмовляються долучатися до окремих благодійних акцій, вшанування пам'ятних дат та ветеранів війни тощо).
- Вчителі нехтують виховним складником в освітньому процесі; водночас батьки переконані, що тільки школа й має належним чином виховати їхню дитину.
- Батьки своєю звичною поведінкою дають дитині зрозуміти, що досягнення високого матеріального достатку важливіше за методи його надбання.
- Учні, прогулюючись у парку, замість того, щоб забрати сміття з собою, залишають його біля дерева зі словами "однаково комунальники приберуть".

- Волонтерська діяльність в школі має поодинокий характер, батьки та вчителі байдуже ставляться до такого виду активності учнів. Дорослі учасники освітнього процесу недооцінюють важливість виховання в дітях емпатії як передумови для того, щоб діти у майбутньому уміли цінувати в житті те, що дійсно важливе.

ЛІДЕРСТВО ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ

“ Важливе не звання людини, а її справа.

Пліній Молодший

Якщо ти вважаєш, що ти щось можеш, або чогось не можеш, знай – в обох випадках ти маєш рацію.

Генрі Форд

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Усвідомлення особою необхідності постійного розвитку протягом усього життя, реалізації творчої іскри, набуття навичок комунікації, роботи в команді, емоційного інтелекту тощо.
2. Прагнення критично мислити, обґрунтовано ставити під сумнів усталені погляди, шукати та помічати зв'язки між вчинками людей та суспільними явищами, будувати логічні судження.
3. Прийняття людиною особистої відповідальності за своє життя. Лідер сам веде своє життя.
4. Лідер є вольовою особистістю, яка вірить у себе, вірить в інших і в закономірності. Його воля стає проти пристосуванства, проте не бунтівна, а зважена та критично осмислена.
5. Через розуміння того, що наша поведінка тією чи іншою мірою здатна впливати на світогляд та поведінку інших, лідеру притаманне внутрішнє спонукання своїм прикладом показувати іншим людям необхідність віри у себе, у власний життєвий шлях.

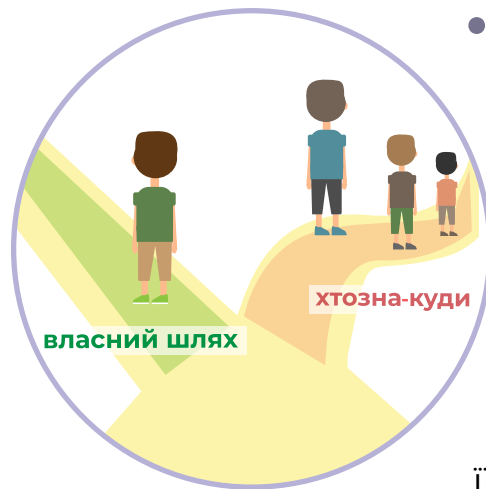

Ризики некоректного тлумачення цінності

1. *Лідерство не означає необхідність бути найкращим.*
Лідерство – це більшою мірою про усвідомлення відповідальності, ніж про поділ за «якістю». Лідер – це той, хто йде своєю дорогою, не боячись реалізувати своє покликання.
2. *Лідерство як цінність не слід пов'язувати з можливістю буквально очолювати групу чи вести за собою.*
Лідер – це не той, хто будь-яким способом збирає інших довкола своєї персони, це не про популярність, а про вміння бути гідним прикладом. Насправді лідерство якраз означає усвідомлення етичного тягаря бути у чомусь зразком для інших, позитивно впливати на них з тим, щоб суспільство постійно перебувало у процесі самовдосконалення та самоочищення. Тож лідерство не означає керівництво особи будь-якою групою, підрозділом, органом або державою, адже тоді очолити злочинне формування теж виглядало б чимось гідним поваги.
3. *Лідерство не слід вважати справою обраних, тих, хто володіє харизмою, має певні вроджені риси характеру.*
Лідери не обов'язково мають збирати довкола себе юрби послідовників. І сором'язлива дитина здатна бути лідером, адже напевне володіє позитивними якостями (цілеспрямованість, зосередженість, неконфліктність), які від неї можуть перейняти інші, для кого вона у певному сенсі є маяком. Тож у здоровому суспільстві лідерство має становити буденну реальність для кожного. Звичайно, завжди будуть ті, кому легше передавати іншим інформацію про своє світобачення, й ті, кому це вдається не одразу. Однак, коли діти розумітимуть, що вони всі - лідери свого життя (з англ. «to lead one's life» - «вести своє життя») незалежно від популярності чи впізнаваності серед інших, рівень їхньої відповідальності за сказане та зроблене виросте у рази. Зрештою, лідер — це той, хто бере на себе відповідальність змінювати у кращий бік принаймні своє локальне середовище.

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- Учні розуміють, що, незважаючи на свій вік, вони, а не їхні батьки чи вчителі, мають відповідати за свою поведінку. Розуміють, що кожен з них у тому чи іншому сенсі є прикладом для інших.
- Учасники освітнього процесу заохочують одне одного до пошуку компромісу у конфліктних ситуаціях, адже розуміють, що лідер не живиться напруженістю у конфлікті, а перетворює її у ресурсність для обох сторін.
- Помітивши ознаки лідерства у класі за певними учнями, вчитель намагається прямо чи опосередковано донести до них думку про важливість для справжнього лідера бути носієм хороших рис замість того, щоб у житті використовувати прихильність інших задля досягнення своїх недобрих цілей.
- Вчитель, якого образив один із батьків, позивається на нього до суду з метою захисту своєї гідності.
- Підліток не зважає на умовляння однокласників «відірватися» з допомогою алкоголю чи більш шкідливих речовин, вважає себе вищим за такий рівень організації дозвілля.
- Батьки усвідомлюють свою первинну роль у прищепленні їхній дитині самодостатності, впевненості у собі, відповідальності за інших.
- Адміністрація обстоює інтереси закладу та педагогічного колективу перед засновником. Поважає та заохочує здорову ініціативу вчителів у розбудові школи, провадженні шкільного життя.

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Вчитель намагається відсторонитися від конфліктних ситуацій між учнями, не вживає заходів для їхнього порозуміння та примирення.
- Адміністрація сприймає особисту думку певних вчителів щодо організації освітнього процесу як наступ на їхні інтереси, дратівливо сприймає аргументи незгодних та водночас позитивно ставиться до тих колег, хто в усьому їх публічно підтримує.
- Учні надто обережні, бояться помилитися та бути засоромленими, відповідаючи на запитання учителя.
- Батьки не до кінця усвідомлюють свою місію стати належним прикладом для своїх дітей у повсякденному житті, не демонструють зрілості суджень та вчинків.

- У класі трапляються випадки булінгу: псевдолідер паразитує на прихильності своїх ровесників і для демонстрації своєї грубої зовнішньої сили, а не тонкої внутрішньої, обирає жертву і намагається самоствердитися, використовуючи її.
- Більшість учнів класу ведуть недбалий спосіб життя, намагаються шкідливими звичками та вульгарною поведінкою довести собі та іншим свою підліткову «крутість».
- Учні ставлять перемогу у змаганнях понад усе.

Свобода

Орлині крила маєм за плечима, самі ж кайданами прикуті до землі.

Леся Українка

Свобода означає відповідальність, ось чому більшість людей боїться її.

Бернард Шоу

Характеристика цінності в освітньому процесі

1. Право кожної людини на самореалізацію своїх бажань, намірів, ідей – право на те, щоб інші не створювали перешкоди для розвитку особистості.

Свобода передбачає волю людини як рушійний фактор її професійної та життєвої траєкторії. Саме людина з її прагненнями та ідеалами, недосконалостями та помилками має фундаментальне право робити у своєму житті як стратегічний, так і повсякденний вибір, що є необхідною умовою самореалізації людини та її творчого пробудження.

2. Особа усвідомлює велику відповідальність перед суспільством за виявлення своєї свободи, за своє самовираження.

З метою досягнення загального блага усім учасникам освітнього процесу свободу слід розглядати крізь призму відповідальності, поваги до закону, норм поведінки. Зміст свободи за суттю обмежується дисципліною та готовністю відповідати перед суспільством, які мудра людина у собі виховує, щоб дійсно відчувати себе вільною від своїх усвідомлених чи неусвідомлених залежностей.

Ризики некоректного тлумачення цінності

1

Свободу не можна сприймати як вседозволеність.

Платон говорив: «Із крайньої свободи виникає найбільше і найжорстокіше рабство». Потрібно розуміти, що істинна свобода передбачає повагу до свободи інших, повагу до суспільного духовного та фізичного балансу. Справжня демократія стоїть на засадах громадянського суспільства – людей, що вільно об'єднуються за інтересами, поважаючи водночас інтереси одне одного. Учасники освітнього процесу мають усвідомлювати, що принципово важливо, аби виховання нинішнього та майбутнього поколінь передбачало коректне розуміння поняття «свобода».

Так, модель «свобода від», яка часто притаманна посттоталітарним суспільствам, означає акцент особи на звільненні від умовностей та обмежень. «Свобода для» натомість передбачає розуміння людиною цілей спрямування своєї волі (для творчості, для збереження здоров'я, для розвитку здібностей тощо). Відповідно, «свобода для» є усвідомлюваною відповідальністю за своє самовираження, за його «нешкідливість» для сторонніх.

2

Відповідальність перед іншими абсолютно не означає необхідність діяти як усі, щоб не стати «білою вороною».

Дитина має розуміти, що як у юному, так і в дорослому віці її право на самовираження, на свою думку недоторканне. Якщо йдеться про солідарність у чомусь, що людина вважає неправильним або таким, що суперечить моральним якостям, вона, як свідомий громадянин, має уміти відстоювати свою думку, а не плисти за течією. Відтак, відповідальним перед іншими треба бути у сенсі поваги до їхньої думки, а не у сенсі відсутності своєї позиції.

3

Дисципліна не суперечить, а утверджує свободу. Вказані категорії не суперечать, а визначають межі одна одній.

Українське народне прислів'я говорить: «Посійте вчинок – зберете звичку, посійте звичку – зберете вдачу, посійте вдачу – і ви зберете долю».

Багато людей ототожнюють дисципліну з відсутністю свободи. Насправді ж, усе не так. Як стверджує Стівен Кові, автор книги «Сім звичок високоєфективних людей», «недисципліновані люди є рабами настрою, бажання і пристрасті». У довгостроковій перспективі недисципліновані люди позбавляються свободи, яка може прийти з розвитком специфічних навичок і здібностей – як от, вміння розмовляти іноземною мовою, їздити верхи, грати на музичному інструменті, виступати перед аудиторією тощо.

Тож самодисципліна – це і є свобода.

Коли цінність **шанується** в освітньому процесі:

- Вчитель вільно обирає підручники для використання в освітньому процесі, відчуває автономію у питанні викладу навчального матеріалу.
- Учні вільні у висловленні своїх думок.
- Вчитель намагається проводити низку занять в ігровій формі, стимулювати дружню взаємодію між учнями, сприяти соціалізації закритих до спілкування дітей.
- В школі активне учнівське самоврядування, вчителі та батьки вільно висловлюють думки щодо освітнього процесу з повагою до думок інших.
- Адміністрація дослухається до думок кожного педагога та аргументує свої доводи.

- Учитель час від часу пропонує учням обрати вид активності на уроці, книгу для самостійного навчання.

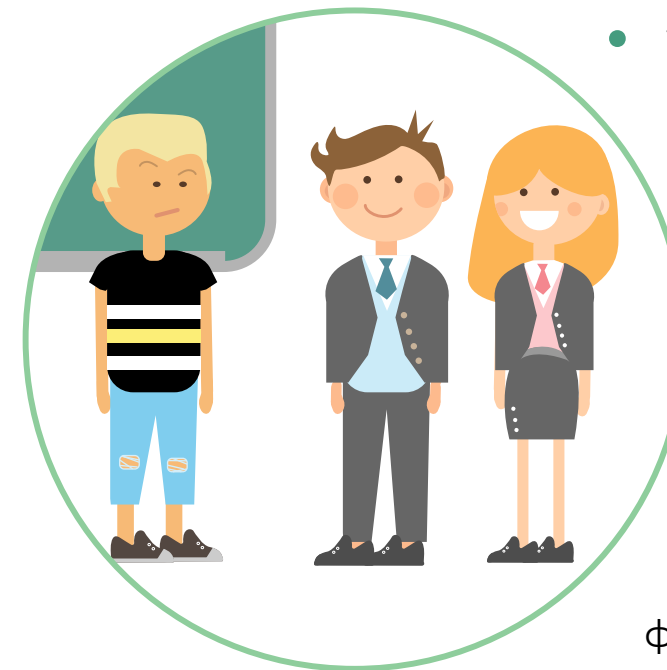

- Низка занять відбувається в ігровій формі, заохочується креативність дітей, їхнє вміння бути відкритими та невимушеними.
- В школі заохочується нестандартний підхід у викладанні, що дає змогу прокинутися творчому началу учня та учителя.

Коли цінність **недостатньо шанується** в освітньому процесі:

- Діти бояться виразити свою індивідуальність, бути злісно висміяними однолітками, вчителями чи батьками.
- Прикриваючись свободою слова та думки, учасники освітнього процесу допускають образи на адресу одне одного.
- Адміністрація закладу нехтує правом учителя щодо вибору навчальних підручників та наполягає на виборі конкретних матеріалів, посиляючись на «вказівку з області».
- Учні не зважають на свободу інших, зчиняють галас, заважають іншим.
- У школі трапляються випадки булінгу (цькування) одними учнями інших.

- У школі загальноприйнятне носіння шкільної форми. Батьки окремих учнів, посиляючись на свободу самовираження, нехтують цими правилами. Учні допускають надмірну екстравагантність щодо свого зовнішнього вигляду, не відчуваючи обов'язку співставляти свободу самовираження із цілями, для досягнення яких функціонує школа.